

**Nacionalne konzultacije s organizacijama civilnog društva
o nacrtu Statuta Regionalne komisije za
ustanovljenje i javno iznošenje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama
ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji (REKOM)**

u organizaciji Documente

**1. lipanj 2010.
Zagreb, Hotel Dubrovnik, Dvorana Ban I**

PROGRAM

11.55 – 12.30	Prezentacija medijske kampanje
12.30 – 13.00	Pauza za ručak
13.00 – 13.15	Otvaranje konzultacija Vesna Teršelič, <i>Documenta</i> Mirjana Bilopavlović, <i>Delfin</i> , Pakrac
13.15 – 13.30	Konzultacije civilnog društva o osnivanju REKOM-a: Cilj i tijek konzultacijskog procesa Eugen Jakovčić, <i>Documenta</i>
13.30 – 14.00	Kakav REKOM? Nacrt Statuta REKOM-a: uvodno izlaganje Marijana Toma, <i>Impunity Watch</i> , Beograd
15.00 – 14.00	Rasprava
15.00 – 15.30	Pauza
15.30 – 17.30	Rasprava o nacrtu Statuta REKOM-a Vesna Teršelič, <i>Documenta</i>

Sudionici i sudionice:

Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava, Zagreb
Ana Kvesić, Europski dom Vukovar
Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb
Mirjana Bilopavlović, Delfin Pakrac
Paula Zore, Ženska soba Zagreb
Sara Lalić, Centar za mirovne studije, Zagreb
Suzana Kunac, B.a.B.e. Zagreb
Maja Hasanbašić, Centar za ljudska prava Zagreb
Tin Gazivoda, Centar za ljudska prava Zagreb
Tomo Aračić, ZUNH Knin
Katarina Kruhonja, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
Nikoleta Poljak, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
Veslinka Kastratović, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
Ivan Novosel, Legalis Zagreb
Nina Šimunović, Domine, Split
Veljko Vičević, UDVDR PGZ Zagreb
Ljiljana Canjuga, UDVDR PGZ Zagreb
Tin Gazivoda, Centar za ljudska prava Zagreb
Šura Dumanić, Ženska mirovna akcija, Rijeka
Jelena Svirčić, H-alter Zagreb
Biserka Momčinović, Centar za građanske inicijative Poreč
Sanda Malbaša, CESI Zagreb
Ljubo Manojlović, Srpski demokratski forum, Zagreb
Manda Patko, Vukovarske majke
Vesna Teršelić, *Documenta* Zagreb
Eugen Jakovčić, *Documenta* Zagreb
Darija Marić, *Documenta* Zagreb
Tomislav Fresl, *Documenta* Zagreb
Slaven Rašković, *Documenta* Zagreb
Igor Roginek, *Documenta* Zagreb
Blaženka Sečkar, *Documenta* Zagreb
Mladena Tadej, *Documenta* Zagreb
Jelena Đokić Jović, *Documenta* Zagreb

Marijana Toma: Marijana Toma, koordinatorica radne izrade statuta Koalicije za REKOM.

Vesna Teršelič: Ja bih zamolila i Mirjanu Bilopavlović, organizatoricu uz kolege iz Delfina, vrlo uspješnih konzultacija i u Pakracu i u Daruvaru da nam kaže nekoliko riječi.

Mirjana Bilopavlović: Evo hvala Vesni Teršelič. Ja moram priznati iskreno je to pred Delfinom bio veliki izazov, organizirati konzultacijski proces koji će se baviti suočavanjem s prošlošću, koji će se baviti zapravo svim onim ratnim događanjima koji su se događali na području zapadne Slavonije. S jedne strane nas je bilo strah da li ćemo zadovoljiti očekivanjima Documente, odnosno svih organizacija koje su uključene u ovom trenutku u Koaliciju za REKOM. S druge strane nas je bilo strah reakcije nekih ljudi na našem području, da vam ne idem u priču Pakrac, zapadna Slavonija, znate da još uvijek imamo velikih problema međuetničkih, međuljudskih odnosa. Da kad razgovarate sa institucijama, da će vam reći da je sve dobro, da sve štima, ali zapravo kad pokušate razgrnuti tu paučinu, taj dim, onda zapravo vidite da imamo jako puno problema, da smo opterećeni bliskom, ali i onom daljnjom poviješću. Što se tiče konzultacijskog procesa u Pakracu, neki ljudi su zapravo doživjeli katarzu zato što su imali priliku po prvi put javno progovoriti o sebi kao žrtvi, progovoriti o onome što ima se dogodilo, a da ih istovremeno u tom javnom prostoru nitko ne osuđuje, da su dobili podršku i zapravo da su dobili negdje odgovor na sva ona pitanja kad će ja imati priliku progovoriti o onome što mi se dogodilo, pa nam se dogodilo neposredno nakon tih konzultacija da je dosta ljudi koji su bili skeptični s obzirom na konzultacije koje su bile u devetom mjesecu prošle godine u Pakracu, 26. 09. ako se ne varam, došli su pitati kada će biti ponovo konzultacije da oni nisu znali zapravo što će se događati na tim konzultacijskim sastancima, odnosno sastanku, da su htjeli javno svjedočiti, iznijeti svoju priču. Negdje je zapravo vrlo važno da su na konzultacijama u Pakracu sudjelovali ne samo ljudi koji su bili žrtve Domovinskog rata nego smo imali i antifašiste. Za mene je izuzetno važno bilo dovesti i taj krug ljudi koji su smatrali da su žrtve Drugog svjetskog rata. Zapravo nigdje nisu uspjeli dobiti tu satisfakciju da javno progovore o svojoj priči. Interesantno je bilo da na konzultacijama u Pakracu bilo je dosta mladih pa je negdje na osnovu toga došlo do ideje da se organiziraju jedne posebne konzultacije za mlade, ali ovaj put ne u Pakracu, jer smatramo da su u Pakracu dosta toga dešava, da bi trebalo otići malo dalje, pa smo otišli u susjednu županiju, Daruvar, koja nema zapravo organizacije civilnog društva koja bi pokrenula iste ili slične inicijative. Da su to prema riječima mladih koji su sudjelovali na tim konzultacijama do tada bile jedne od najboljih konzultacijskih procesa u Hrvatskoj za mlade. Što je bilo važno na tim konzultacijama? Jednim i drugim. U Pakracu smo zapravo pokušali stvoriti uvjete da razgovaramo o međusobnom povjerenju koje je negdje jako važno da bi mogli raditi na izgradnji mira i da bi mogli raditi na toleranciji. Mi za sebe volimo reći da smo tolerantno društvo, ali tolerancija ne živi u Pakracu, tolerancija ne živi na području bivše zapadne Slavonije. Ja to govorim negdje iz vlastitog iskustva. Taj prvi konzultacijski proces je omogućio da se o nekim činjenicama progovara o žrtvama koje su bile sudionici ili dionici, kako hoćemo, tih procesa i da zapravo dobiju mogućnost sve ono što su godinama potiskivali u sebi da iskažu drugima i da pokušaju reći da to što se dogodilo govore na osnovu svog vlastitog iskustva i da danas-sutra kada se budu pisale neke nove povijesti ne dođe do manipuliranja i da ne dođe do lažnih stvaranja slika o onome što se dogodilo na području zapadne Slavonije. Interesantno je bilo da smo imali na tim konzultacijama osobe koje su bile logoraši i u hrvatskim i srpskim logorima, što mislim da je izuzetno dragocjeno. I jedan gospodin, Đorđe Gunjević, ovih dana će biti finalizirana njegova knjiga. On je svoja iskustva, događanja rata u Pakracu '91, '95. stavio u knjigu i mislim da će to biti jedan izvor

dragocjenih podataka koji će se moći koristiti i dalje u konzultacijskom procesu kako u Republici Hrvatskoj, tako i na prostorima bivše SFRJ. Taj proces je imao još jedan učinak, to da se ohrabre sve žrtve da javno progovore i da kažu što im se dogodilo, da na taj način dobiju nekakvu svoju vlastitu satisfakciju i da na taj način nekim drugim ljudima ukažu na ono što su dobili, da ih se ne ocjenjuje, procjenjuje na osnovu imena i prezimena. Što je izuzetno važno, taj proces je zapravo otvorio i ono pitanje, moje, odnosno naše odgovornosti za sve ono što se dešavalo na tim ratnim područjima, što je izuzetno važno kada se budemo suočavali sa prošlošću, odnosno kad budemo utvrđivali činjenice, kad komisija zapravo koja bude formirana utvrđivala činjenice. I taj proces je zapravo na jedan način bio solidarnost sa svim žrtvama, istovremeno i podrška svim žrtvama koje su iznijele svoja viđenja. Konzultacijski proces u Daruvaru je bio zapravo bio drugačiji jer govorimo o generaciji mladih koji su se rodili '91. ili godinama iza toga. I zapravo negdje se kristaliziralo da žele biti uključeni bez obzira što nisu bili direktno sudionici tih ratnih događanja, ali zapravo oni dolaze iz različitih obitelji koje stvaraju različite slike o ratu i poraću i zapravo mladi žele dići svoj glas i reći ono što su rekli mladi u regiji: „Ne u moje ime.“ I mislim da je to negdje izuzetno važno reći da bez obzira koliko kažemo da su nam mladi ljudi apolitičnim, oni nisu apolitični, samo im treba dati mogućnosti da iskažu svoje stavove i svoja mišljenja o nekim događajima koji se tiču bliže ili dalje povijesti. Evo, ne znam, toliko od mene.

Vesna Teršelić: Puno hvala Mirjana. Ja bih samo zamolila da se predstave oni koji su bili na putnim troškovima.

Nina Šimunović: Nina Šimunović, Domine, feministička udruga za promicanje prava žena i razvoj civilnog društva iz Splita.

Iva Radić: Iva Radić iz Vukovara.

Vesna Teršelić: Tamo iza je Jelena Jović-Đokić iz Documente. Jelena, dođite, molim vas, bliže. Sa stolicom. Bez veze mi je da ste tamo daleko.

Vesna Teršelić: Gordan?

Gordan Bosanac: Ja sam Gordan Bosanac iz Centra za mirovne studije.

Vesna Teršelić: Hvala, Mirjana Bilopavlović, za osvrt na konzultacijski proces i u Pakracu i u Daruvaru u kontekstu cijelog našeg konzultacijskog procesa.

Vesna Teršelić: Eugen Jakovčić.

Eugen Jakovčić: Ja vas naravno pozdravljam i ako budem malo dekoncentriran, ispričavam se. Ja sam još uvijek pod dojmom zapravo onog događaja koji smo imali prije ovih konzultacija, jer je uloženo jako puno truda i živaca zapravo, i nadam se da smo jednim dijelom uspjeli. Još je veliki dio posla pred nama pa da, evo, iskoristim i ovo vrijeme da vas informiram. Danas smo u *Novom listu* krenuli sa oglasima u kojima o tome zašto REKOM, zašto je ova inicijativa važna govore lica Marije Šeatović i Jelene Bakete. Marica je danas s nama. Jelena nažalost nije mogla. Imala je obaveze danas u Osijeku. Ispričala se. Pa već sama činjenica i moj odlazak s njima u Beograd na snimanje spota, znači zajedno smo bili u autu: Marica Šeatović, Mirko Kovačić, Jelena Baketa i ja, je za mene bilo jedno sjajno iskustvo i, bit ću vam iskren, nakon toga sam rekao: „Hoće li biti REKOM-a, zaista više me nije briga.“ Sama ta činjenica da su i Marica i Jelena sjedile zajedno, i družile se cijeli dan skupa s

Mirkom zapravo je za mene bio veliki uspjeh ove naše inicijative i ovog našeg konzultacijskog procesa. Ja im se još jednom zahvaljujem jer je to bilo dosta naporno. Rokovi su bili dosta kratki, dosta je bilo iscrpljujuće sve to skupa, ali evo jedan veliki dio je iza nas. Nas očekuju još televizijski spotovi koje ste danas vidjeli. I oni će ići na Hrvatskoj televiziji koja će ih isključivo dati *gratis*, i tu je još uvijek borba za termine, a što se tiče Nove TV, tu ćemo morat ići s jednim skromnim budžetom. Tu smo također dobili velike popuste. U planu su dogovori s *Jutarnjim listom* u kojem bi išli ovi *inserteri* ili *lifleti* tako da mislim da ćemo nakon ove kampanje s malim sredstvima, ali s puno uložene energije i živaca zapravo, bit svi skupa kao Koalicija na dobitku. Koalicija u ovom trenutku, što je i Vesna teršelić danas rekla, ona upravo s današnjim konzultacijama, mislim, da konzultacije mladih su prošli vikend zapravo otvorile diskusiju o nacrtu statuta REKOM-a. I zapravo mi sad krećemo, s jedne strane imamo tu kampanju gdje pokušavamo što agresivnije prodrti u javnost. S druge strane imamo ovaj ozbiljan rad koji nadograđuje sve ono što se do sada reklo u tijeku konzultacijskog procesa. Tako da je sad na nama da i ove konzultacije imaju tu jednu puno ozbiljniju pripremu. Također cijela ekspertna skupina očekuje upravo prve reakcije sa konzultacija i u narednom periodu će pred nama uglavnom biti najveći broj regionalnih konzultacija. Nacionalne će biti ove, također u Hrvatskoj ćemo paralelno raditi i u Osijeku i u Vukovaru. Ići ćemo i u Knin, ali bit će jako dosta regionalnih događanja. I ono što nas uskoro očekuje to su konzultacije regionalne s civilnim društvima u Banjoj Luci. Tu ćemo danas od vas tražiti povratnu informaciju da napravimo jednu jaku grupu i da pomognemo kolegama u Banjoj Luci, u jednoj sredini koja je jako teška i koja jako teško prihvaća sve inicijative ovoga tipa, a također očekuju nas konzultacije krajem mjeseca u Sarajevu, regionalne sa žrtvama. Ono što želim još reći o konzultacijskom procesu u ovom trenutku, ono što je nas svakako očekuje, a to je veliki forum koji će biti u Zagrebu u devetom mjesecu, i to će biti veliki ispit i za nas u Koaliciji i za nas u Koaliciji u Hrvatskoj, ali i za cijelu Koaliciju tako da su tu također pripreme krenule i dajemo sve od sebe da i taj skup bude na zavidnoj razini. Ono što još želim reći, naravno vi ispred sebe imate materijale u kojima se nalazi ovih pet ključnih ciljeva konzultacijskog procesa. Da ponovim kolegama, možda su neki od vas i nisu bili, odnosno ne primjećujem nove, ali možda neki nisu jedan duži period bili s nama pa osim stvaranja ove javne platforme za žrtve i civilno društvo da govore o svojim potrebama, osim jačanja podrške kako bi Inicijativa bila prihvaćena i od građana i od vlasti zapravo izgradnji modela samog REKOM-a, čemu ćemo i danas dati svaki od nas neki svoj doprinos, vrlo važna su ova dva posljednja cilja koja su unijeta od nekog vremena, ne tako davno. To je pokretanje debate i u lokalnim zajednicama i uspostavljanje komunikacije između različitih društvenih grupa o svemu što se dogodilo u prošlosti i zapravo ono što je isto važno i što je nekako trenutačni učinak, bi trebao biti naše inicijative, a to je stvaranje klime za promjenu društvenog odnosa prema žrtvama, znači poticanje suosjećanja i solidarnosti prema žrtvama iz drugih etničkih zajednica i u tom smislu zapravo mislili smo da stvar će ići jako teško, ali vidimo i na političkoj sceni zapravo pojavljuju se ljudi koji pomiču granice i idu u prilog onoj inicijativi iako je zapravo bilo puno onih koji su upravo to smatrali da će biti negdje najveća boljka samog procesa, a to je nedostatak političke volje, nedostatak političke inicijative i političkog okruženja. Ja bih za sada toliko rekao. Mislim da su to ključne informacije. Vama je također poznato, iz Koalicije je izašlo nekoliko organizacija u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Međutim, ja ću još jednom ponoviti ključnu riječ za koju mislim da je jako važna, a to je da Koalicija pripada svima nama i zaista je ne doživljavam kao nekakav vlak iz kojeg se ili uskače ili iskače u zavisnosti od zadovoljstva ili nezadovoljstva nekim trenutačnim potezom bilo koga u samoj Koaliciji. Mislim da smo svi dio ove Koalicije i da tako valja njoj pristupiti, a naravno uvažavam argumente i onih kolega koji misle drugačije. Eto ja vam se još jednom zahvaljujem što ste bili danas s nama, što ćete evo još uvijek razmišljati o ovoj vrlo važnoj stvari iza koje također stoji jedna sjajan grupa ljudi koje tu danas predstavlja Marijana Toma.

Marijana koja je evo prvi put na konzultacijama u Hrvatskoj. Osoba koja je tu negdje priču gradila jako dugo, bila je u Južnoj Africi, u Latinskoj Americi, na izvoru, tako da eto drago mi je šta je Marijana danas s nama i što je postala dio ovog procesa u Hrvatskoj i eto još vam svima jednom zahvaljujem.

Vesna Teršelič: Hvala Eugene. Marijana izvoli.

Marijana Toma: Dobar dan svima. Izvolite.

Tin Gazivoda: Je li bila predviđena neka rasprava o...

Vesna Teršelič: ... o ovom?. Naprosto, misliš o ovome šta je sad Eugen rekao? Pa ne. Diskusija naprosto nakon što Marijana kaže nešto o nacrtu statuta, ali ako imaš žestoku potrebu, zašto ne.

Eugen Jakovčić: Uključi se i reci!

Tin Gazivoda: Zahvaljujem. Mislim da će naprosto biti smislenije zato što ćemo sad ući u raspravu jedne druge konkretne teme a ovo je nešto što spada, ako ja dobro tumačim dnevni red, u nešto što je bliže cilju i tijeku konzultacijskog procesa pa sam htio samo nadopuniti Eugena Jakovčića u dijelu koji govori o nekakvoj kronologiji događaja u sljedećem periodu i napomenuti nešto što u formalnom smislu još uvijek ima malu ogradu da čekamo konačnu potvrdu od naših donatora, instituta i fondova otvorena društva. Ali ono što sam ja spomenuo već na jednom prethodnom konzultacijskom sastanku, a vjerujem i kolegica Maja Hasanbašić, koordinatorica tog projekta, znači od 17. do 20. lipnja ove godine biti održane konzultacije vezano za mandat buduće komisije. Tu smo dobili veliku pomoć i podršku i od kolege Vjerana Pavlakovića, ali i od Marijane Tome, Bodgana Ivaniševića u smislu prijedloga ljudi koje bi pozvali. Naime, u čemu je ideja? Neki od vas možda nisu bili. U ovom trenutku kada se definira mandat buduće komisije, da učimo od relevantnih međunarodnih iskustava, da oni koji misle da znaju više od nekih drugih, i vjerojatno i znaju više od drugih, imaju jedan trenutak da stanu i razmisle o tome što i oni sami, iako su duboko u toj temi i znaju sigurno i više, imali su veće dileme i puno više razmišljanja nego mi drugi koji nismo u tome, da stanu i razmisle što nam iskustva drugih zemalja mogu podučiti. I mi smo, za sada izgleda da ćemo dobiti u Zagreb čovjeka iz Perua, čovjeka koji će govoriti o iskustvima tamošnje komisije, čovjeka, žene iz Južne Afrike koja će govoriti o južnoafričkim iskustvima, ali i o iskustvima u Sijera Leoneu, i čovjeka koji će govoriti o iskustvima u Istočnom Timoru. Znači, tri sasvim različita svjetska konteksta koji se nama čine jako daleko. Vjerojatno iz perspektive hotela Dubrovnik u Zagrebu, ali koja mogu biti itekako relevantna i možemo učiti od njihovih dobrih stvari, ali i od njihovih grešaka u ovoj ključnoj fazi formiranja mandata komisije. Sedamnaestog se predviđa dolazak gostiju, znači i članova radne skupine za izradu mandata naše koalicije, Koalicije za REKOM i ljudi koji dolaze, dakle, iz dalekih zemalja, iz Perua, Južne Afrike, dvoje ih je iz Južne Afrike na kraju. Kolega iz Južne Afrike će govoriti o Istočnom Timoru. Osamnaestog bi bio jedan zatvoreni dio, konzultacijski sastanak između članova radne grupe i njih u našem Centru za ljudska prava, a devetnaestog, u subotu bi bio sastanak, vjerojatno u Kući ljudskih prava gdje bi se upravo ova šira skupina ljudi koji su sastavni dio Koalicije za REKOM u Hrvatskoj sastali i gdje bi imali u ovakvoj, jednoj široj i otvorenijoj atmosferi priliku čuti iskustva drugih. I to bi pokušali medijski eksponirati što je više moguće i naravno tu nam Eugen Jakovčić može prenijeti svoja dragocjena i iscrpljujuća iskustva. Hvala.

Vesna Teršelič: Hvala Tin Gazivoda, hvala Majo Hasanbašić. Marijana izvoli.

Marijana Toma: Dobar dan svima. Drago mi je da sam ovde premda imam dosta nezahvalnu dužnost. Ovo je prvi put da neko iz radne grupe izlazi na konzultacije i treba da objasni nacrt statuta koji smo pripremali tokom aprila i maja ove godine. Naime, radna grupa je formirana početkom ove godine i nakon foruma u Novom Sadu kada su predstavljena tri papira koja su za temu imala ciljeve REKOM-a, mandat REKOM-a i sastav i izbor komesara, radna grupa je tada pristupila nešto ozbiljnijem radu. Naime, mi smo nakon foruma u Novom Sadu dobili transkripte svih sednica, svih radnih grupa koje su se ticale. Ja mogu reći da sam učestvovala u diskusiji vezanoj za mandat i da je ta diskusija, mogu vam reći, zaista fantastična. Išla je u neke izuzetno velike detalje. Naime, to je bilo impresivno slušati učesnike foruma kako na jedan izuzetno razvijen način razgovaraju o nekim detaljima vezanim za komisije za istinu. I moram da primetim da sam tek tada postala ogroman optimista. Ja se sećam situacije iz 2005. godine kada je ideja o formiranju neke vrste nekog tela predstavljena 13. septembra 2005. godine predstavnicima nekoliko nevladinih organizacija iz regiona. Ovaj proces je prevazišao ne samo one koji su ga započeli nego je prevazišao sve dosadašnje procese konsultacijske koji su se ticali komisija za istinu. Ovako nešto zaista do sada nije postojalo ni u jednom drugom iskustvu. Bilo je konzultacija, ali na nacionalnom nivou nikada se do sada nije desila neka ovakva debata i čini mi se da je i sama činjenica, ta činjenica izuzetno važna za sve ovo. Nakon foruma u Novom Sadu mi smo pažljivo iščitali transkripte iz svih debata radnih grupa. a zatim smo se vratili transkriptima svih dotadašnjih konsultacija da vidimo otprilike šta su svi učesnici do sada na svim konsultacijama u svih pet država govorili na temu kako treba REKOM da izgleda, kako treba birati komesare, šta treba da budu ciljevi i tako dalje. I onda smo započeli rad na izradi ovog statuta. Moram vam reći da nam je krajnji rok bio ustvari nakon sastanka u Zagrebu, 17. juna i da smo mi pokušali da probijemo taj rok, odnosno da budemo mnogo brži, i da izađemo pred sve vas sa nečim, s obzirom da sada započinje ovaj proces regionalnih konsultacija, da izađemo sa onim što imamo i oko čega smo uspjeli nakon dugotrajnih i vrlo iscrpljujućih diskusija između sebe da se makar složimo oko nekih stvari. Mi ne plediramo u ime radne grupe, ovo sada kažem da je ovo finalna verzija, nikako nije. Ovo je tek prva verzija i mi smo je dali vama na test da vidimo. Kao što ste videli, delovi fale. Naime, mi se prosto nismo osetili sposobnim ili da imamo dovoljno znanja da bismo mogli da razgovaramo na temu finansiranja REKOM-a s obzirom da su članovi radne grupe tek dotakli tu temu i složili se da bi svakako bilo važno da se ova komisija finansira iz budžeta, makar delomično iz budžeta država, ali sa druge strane mi nemamo dovoljno znanja da bismo mogli uopšte da predvidimo na koji način bi to moglo da se reguliše. Videt ćete također da nismo u okviru statuta stavili ni delove odredbe koje bi se ticale stavova, odnosno stava radne grupe o tome na koji način regulisati pitanje zaposlenja članova komisije, osoblja komisije i tako dalje, s obzirom da nam je upravo zbog toga zagrebačku sastanak neophodan da bismo čuli od ostalih predstavnika drugih komisija kako su oni to regulisali s obzirom da su iskustva drugih zemalja bila dijametralno suprotna. Negde su to bile dobrovoljne pozicije, a negde su to bila plaćena, puna zaposlenja. Ono što je važno to je da smo uspjeli nas šestero, sedmero da se, opet kažem nakon iscrpljujućih diskusija koje su nekad trajale i dugo u noć, dogovorimo i makar složimo oko određenih stvari, a to su sastav i izbor komesara koji, priznat ćete, ima nekoliko opcija kao što ste mogli da vidite da smo mi ponudili u sastavu i izboru dve opcije. Naime, da komisiju, kao što je to već bilo diskutovano na forumu u Novom Sadu da postoji jedna opcija, to je preporuka radne grupe, da bi komisiju trebalo da čini dvadeset članova i članica sa različitim brojem predstavnika iz različitih zemalja. I druga opcija je da svaka država članica REKOM-a šalje po tri člana komisije. Mi smo prosto smatrali da ova druga opcija nije dovoljno prihvatljiva za sve nas s obzirom da smo saslušali mišljenje kolege iz Bosne i Hercegovine koji je rekao da bi to predstavilo veliki problem za Bosnu i

Hercegovinu, pogotovo za jedan veliki broj udruženja žrtava i to isključivo, govorio je prvenstveno misleći pri tome na veliki broj bošnjačkih žrtava koji bi ustvari bili zastupljeni samo jednim komesarom te smo smatrali da ovo rešenje ne bi bilo dobro. A i da zbog određene proporcionalnosti određenih etničkih grupa, to bi prosto izazvalo dominaciju nekih grupa u komisiji. Stoga smo se, naš predlog ustvari, članovima koalicije je bio da bi ustvari ova prva opcija da komisija ima dvadeset članova i članica po kome bi Bosna i Hercegovina birala pet članova ili članica, po kome bi Hrvatska, Kosovo, Srbija birali po tri člana i članica, i Crna Gora, Makedonija i Slovenija birale po dva člana ili članica komisije. Ustvari bio neki predlog radne grupe do koga smo mi uspeli da dodemo nakon diskusije. Također ono što je, čini mi se veoma dobro predstavljeno, to je način izbora komesara. Naime, mi smo u tome, kada smo razmišljali na način izbora komesara smatrali da treba da postoji jedan javan i vrlo transparentan proces u kome će ne samo države koje će osnivati komisiju, već i predstavnici koalicije za REKOM, ali ispred svih udruženje žrtava imati ogromnu ulogu. Makar u formiranju tog selekcionog panela koji će intervjuisati i birati kandidate za komesare svake od država i kao što ste mogli da vidite u nacrtu statuta, taj selekциони panel bi u svakoj od država bio formiran tri plus tri plus tri po kojem bi tri člana imenovalo ili birao ministar za ljudska i manjinska prava ili ministar pravde ukoliko ne postoji ministar za ljudska i manjinska prava u saglasnosti naravno sa skupštinskim ili saborskim odborom za ljudska prava ukoliko takav postoji. S obzirom da na Kosovu mi nemamo takav odbor. Tri člana bi imenovala koalicija za REKOM koja bi naravno vodila računa o tome da predstavnici udruženja žrtava koje jesu članovi Koalicije za REKOM budu zastupljeni u ovom selekcionom panelu, ali isto tako i ova ostala tri člana koja bi, bile bi pozvane nezavisne nevladine organizacije, ali prvenstveno udruženja žrtava i udruge žrtava da namenuju svoje kandidate, čime bi udruženja žrtava mogla da odlučuju o tome ko će biti komesar. Naime, mi smo se rukovodili primerima iz nekih drugih država koje su, gde je ustvari upravo, to su ustvari to neke novije komisije koje jesu prepoznale tu važnu misiju, taj važni cilj komisije za istinu, a to je da ona postoji zbog žrtava, a ne žrtve zbog nje i da žrtve moraju da imaju veliku ulogu u čitavom procesu rada komisije. Također smo vodili računa i o tome da članovi, oni koji budu izabrani u komisiju, da se vodi računa i o manjinskim zajednicama, etničkim manjinskim zajednicama čime bi se ustvari obezbedila široka zastupljenost svih grupa iz jedne države i čime bi se ustvari sprečila neka moguća dominacija određene grupe unutar komisije. Ako ste videli, također smo predvideli da se selekциони panel vrši javne intervjuje kandidata za javne komesare i tu smo se ustvari osvrnuli na primer Južne Afrike koja je imala takav proces i vodila računa o tome da proces bude do mere javan i transparentan da bi svi oni s kojima je ta komisija trebala da sarađuje osetili da je ona njihovo vlasništvo. S druge strane ovo predstavlja jednu praktičnu, dobri stranu jer upravo na primeru Južne Afrike čovek koji je bio jedan od imenovanih je bio prepoznat od strane svojih žrtava i na taj način je bio sprečen njegov izbor za člana komisije, a on je kasnije aplicirao za amnestiju. Tako da ćemo kroz ovo moći svi mi i kao članovi koalicije za REKOM i kao građani koji su zainteresovani za ovaj proces da na neki način učestvujemo u formiranju ove komisije. Što se tiče ovih nekih drugih obrazloženja, koja, čini mi se, i dalje ostaju vrlo kontroverzna, i mi smo spremni na sve moguće kritike, sugestije, primedbe, to su prvenstveno te neke dileme oko kojih ne postoji slaganje unutar koalicije, da bukvalno postoji ravnomeran broj onih koji smatraju jednu, koji zastupaju jednu stranu ili drugu i mi nismo mogli lagano da se odlučimo. Mogu vam reći da je diskusija o uzrocima i posledicama bila najžešća unutar radne grupe. Bilo je ustravi izuzetno zanimljivo gledati diskusije između istoričara i pravnika na ovu temu. Naime, ta dilema da li će se REKOM baviti samo utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima, odnosno o teškim kršenjima ljudskih prava ili treba ići šire, mi smo nakon dugotrajnog proučavanja transkripata sa konsultacija shvatili da postoji jedna izuzetno raširena grupa koja, grupa ljudi uopšte, predstavnika različitih grupa koji učestvuju u konsultacijama, kako udruženja žrtava, kako udruge

braniteljskih udruga, kako... čak i nekih nevladinih organizacija, koji smatraju da komisija mora ići u ocenjivanje određenog konteksta koji je doveo do izbijanja sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije i da mora proširiti svoj mandat sa tog striktnog perioda od '91. do 2001. godine. Međutim, ono što je bio problem to je bila startna pozicija od koje krenuti. Naime, tu je postojalo jako puno predloga, počevši od 1918. Oni koji su bili u Novom Sadu se sećaju da je bio predlog da se krene od 1. decembra 1918. godine, osnivanjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Čini mi se kolega Pavlaković i ja kao istoričari u grupi rekli da je to prosto nemoguće. S druge strane postojale su različiti predlozi koji su išli malo bliže u prošlost, Od 1941. kao početka Drugog svetskog rata, 1943. kao drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnooslobodilačkog pokreta naroda Jugoslavije, 1945. godine i formiranja komunističke Jugoslavije, 1968. i sloma srpskih liberala, 1971. i početka maspokreta u Hrvatskoj, 1974. godine kao datuma kada je donet novi Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Nakon, ja mislim, šetosatne diskusije o tome kojom godinom treba početi, mi smo našli rešenje koje do tada nije bilo predloženo i rešili smo da iziđemo pred sve vas s predlogom da komisija treba da ispituje kontekst za izbijanje, kontekst koji je doveo do izbijanja rata u bivšoj Jugoslaviji od 1. januara 1980. godine, smatrajući da je od 1980. godine nakon smrti Josipa Broza započeo proces dezintegracije ove druge Jugoslavije, da se na taj način obuhvata, odnosno da će na taj način biti obuhvaćene kako one logističke i političke pripreme za rat koje počinju sa 1987. godinom i osmom sednicom Centralnog komiteta saveza komunista Srbije. Tako će biti obuhvaćene i neke intelektualne pripreme, odnosno pripreme intelektualaca za rat, na taj način će biti ustvari obuhvaćeno sve ono što je na neki način dovelo do izbijanja ratova, a što bi nas, komisiju koja treba da živi samo dve ili dve i pol godine sa pripremnim periodom, sprečilo da u nekom trenutku, i to je naša osnovna bojazan, zašto ne bismo išli dalje u prošlost jer smatramo da bi bilo kakvo utvrđivanje istorijskih uzroka sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije neminovno dovelo do četrnaestoga veka i da bi na taj način rad u potpunosti izgubio fokus žrtava iz ovog rata koje su ustvari primarni fokus čitavog rada ove komisije. Ukoliko, a i radna grupa je i o tom razgovarala, ukoliko se tokom rada komisije ukaže potreba da bi se, da društva u ovom regionu osećaju potrebu za jednom takvom diskusijom, naravno da je radom komisije predviđeno da ona u svom završnom izveštaju daje preporuke državama za dalje korake i da bi eventualno rešenje moglo da bude da se dalje razgovara o tom istorijskom kontekstu i da se odlazi u daleku ili široku prošlost i da na taj način se ustvari omoguću društvima da raskrste sa tim nekim. Međutim, ono što je sada stav radne grupe bio, to je da su žrtve iz ovog sukoba u tolikoj meri zanemarene da ih ne možemo i dalje gubiti iz fokusa zbog diskusije o istorijskim uzrocima nečega što se desilo pred sto, sto pedeset ili trista godina. Druga kontroverzna tema oko koje smo vodili također jako puno, čak čini mi se ovaj poslednji sastanak eskalirao, to je bilo da li da u okviru, kao što se vi koji ste bili u Novom Sadu sećate, bilo je na diskusiji o mandatu, bilo je jako puno govora o tome da li će komisija da se bavi utvrđivanjem činjenica o oružanim sukobima. I čini mi se to, to su pravnici strahovito puno insistirali, dok su neke druge grupe koje učestvuju u konsultacijama, prosto je za njih bilo prirodno da se koristi termin rat, da je to jedan ne samo kolokvijalno već i u potpunosti prihvaćen izraz za ono što se desilo na teritoriji bivše Jugoslavije. Moram reći da su pravnici ovdje položili koplje u radnoj grupi i da su nakon dugotrajne diskusije, dogovorili smo se ustvari za kompromis da u okviru mandata, i zbog toga videli ste, u nacrtu statuta piše oružani sukob - rat. Mi smo svesni da ovo nije dobro rešenje, da nije dovoljno dobro rešenje i od vas očekujemo *feedback*, pogotovo očekujemo kritike i primedbe pravničke zajednice i ja se unaprijed radujem sledećem sastanku radne grupe kada budemo to čitali, ali prosto činjenica jeste da je sa striktno pravnog termina, da sa striktno pravnog aspekta termin oružani sukob apsolutno prihvaćen. To je termin koji koristi Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, to je termin koji koristi stalni Međunarodni krivični sud. Oni smatraju da je rat zastareo izraz. Međutim, mi smo svesni

potreba našeg regiona i ne možemo da u toj meri, to je bio naš stav, stav radne grupe je da ne možemo da u toj meri da nemamo sluha za ono što učesnici konzultacija govore i zahtevaju. I treća velika kontroverza je to što smo mi u ciljevima i zadacima REKOM-a stavili da će REKOM izraditi popis, dva popisa. Naime, ustvari popis ljudskih gubitaka, ali popis koji bi obuhvatio civilne žrtve i vojne žrtve, odnosno one koji su imali status učesnika u konfliktu, odnosno ono što bi se na engleskom zvalo *combatant*, ali nismo stavili listu žrtava. Naime, i pored neslaganja jednog broja članova radne grupe, i to je, kažem, i dalje živa diskusija između nas, to je konstantno u komunikaciji i raspravljamo o ovim temama. Naime, mi smo konzultovali dokumente Ujedinjenih nacija i definiciju kako je rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, koja se zove Osnovni principi smernicama u pravu na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava definisala status žrtve. Mi smo svesni da u kontekstu bivše Jugoslavije, ja sam sigurna i u svim ostalim kontekstima, će biti vrlo teško da se odrede određeni statusi određenih grupa, da smo prvenstveno imali na umu na primer zarobljene pripadnike paravojnih formacija koje su na kraju završile životom kao žrtve kršenja ljudskih prava, ali su prethodno... Međutim, taj primer nije bio dovoljno dobar. Onda je kolega Ivanišević iz ICTY-a, čini mi se, tu je bio izuzetno značajan njegov doprinos, obradio taj problem kolateralne štete, odnosno slučajne pogibije nekog civila. Naravno, koristio je primer NATO-ve intervencije 1990. godine, da se sve civilne žrtve *a priori*, znači ljudi koji poginuli slučajno u bombardovanjima određenih zgrada ili delova ili tako dalje, oni su se nazivali kolateralne štete, oni nisu direktne žrtve ratnog zločina, a jesu civili s jedne strane. Tako da oni ne mogu, njihov status ne može biti utvrđen kao žrtve. Također mi smo svesni da će biti problema i oko utvrđivanja statusa civila ili vojnika ali s druge strane to će nam oduzeti manje vremena u komisiji tako da smo se zbog toga odlučili za ovo i ja sad već vidim reakcije tako da vas pozivam da date svoje komentare. Ukoliko također ima nekih delova iz statuta o kojima biste želeli više da govorite, ja vas pozivam, a s druge strane čekam transkript koji ću vrlo rado proslediti ostalim članovima radne grupe. Izvolite.

Vesna Teršelič: Izvoli Gordan.

Gordan Bosanac: Hvala. Prvo bih čestitao na prvom nacrtu ovoga statuta. Mogu zamisliti kako je to bio težak i kompliciran, ali opet i kreativan proces. I ako ću bilo što reći, ne želim da se shvati kao napadajuće nešto, što će reći naravno da imam puno primjedbi. I kada sam ga jučer prvi puta pročitao, sto stvari mi je prošlo kroz glavu. Ali želio bih da budemo što konstruktivniji. Evo mog doprinosa što sam ja onako na prvu loptu ulovio. Znam da je ovo užasno težak posao. Ja se ne bih nikad usudio ovako nečega primit tako da evo još jednom čestitam i da izrazim poštovanje prema onom što ste do sada napravili. Dakle, istina je također da nisam puno vremena posvetio da idem u detalje, nego samo neke načelne stvari, i prvo što sam ulovio je nešto što me dodatno deprimiralo, a ustvari trebam reći da kad sam ga čitao, čitao sam iz pozicije države, odnosno ja sam stavio u poziciju Vladimira Šeksa u Hrvatskoj, kako bi Šeks čitao ovaj Statut tako da je bilo još možda malo radikalnije. Ali mislim da je važno naprosto promišljati šta će se to jednog dana desiti, tim ljudima će to doći na stol. Pazi, Šeks će sigurno biti na vlasti 2011. godine, u to se sad mogu kladiti. Ali dobro nije sad to tema ovoga razgovora. Dakle, prvo što mi je izašlo van je bilo da će uz ovaj Statut očito biti potrebni nacionalni zakoni o suradnji sa REKOM-om, znači nije dovoljan statut, nego ćemo morati pisati zakon da bi se sve ove procedure koje neće se statutom moć posložiti i o tome možda sad već treba razmišljati, al' će trebat doći van i sa zakonima o suradnji sa REKOM-om. Oko financiranja vidio sam, sad je spomenuto, taj dio dalje nije bio razrađivan, ali postoji jedan prijedlog koji je već izašao na konzultacijama i meni se čini da je dosta važan da možda dio financiranja ide iz onog što je sad u Hrvatskoj na pomolu, da ne zastarijeva zločin vezan

uz financijski kriminal i ratni zločin. Znači da možda ako se uzme lova od ljudi koji su se obogatili u ratu da to sigurno ide u REKOM. To može biti prema van važna poruka. A što se tiče kriterija izbora članova i članica REKOM-a, nigdje eksplicitno se nije reklo da ne mogu biti pripadnici stranaka. Tu se govori da ne mogu biti istaknuti politički ili javni dužnosnici, ali ja bih zagovarao u smjeru da ti ljudi uistinu ne mogu imati nikakve članske iskaznice stranaka. Mislim da je važno za imidž REKOM-a. Oko ove dileme, kompromisa 1. siječanj 1980., mislim da je dobar kompromis. Znam koliko se oko toga lome koplja mada moja pozicija je tu da REKOM treba što manje opterećivati sa kontekstima i da je ogromna stvar ako REKOM popiše, utvrdi činjenice. I ovdje se apsolutno slažem da je važan argument da se žrtve miču iz fokusa i da je... svi mi htjeli razriješiti sve na svijetu i samo da budemo svjesno tog kapaciteta... Ja bih možda čak da se ne ide davati političke i socijalne okolnosti, nego možda da od 1. siječnja 1980. se jednako tako popisuju neke povijesne činjenice, a ne toliko da interpretira. Znači, neka nabroji činjenice koje su se desile, ali bojim se da je svaka interpretacija užasno sklizak period, područje, pardon. I sad imam još dosta toga. Dobro, mogu i pismeno neke sitnice, ali načelno još jedna stvar. Meni, mislim da je užasno važno da članovi komisije i članice komisije imaju pristup klasificiranim podacima i mislim da to ovdje nije dovoljno razrađeno. To je cijelo pitanje sigurnosnih provjera. Znamo da i Haag nije uspio to do kraja osigurati, čak da ni tužilaštva nisu imala pristup svim klasificiranim podacima. O tome bi trebalo razmisliti kako do svih tajni koje se kriju po različitim arhivama zemalja, kako doći do njih. I čini mi se također da se državama s jedne strane treba dati prostor prigovora kad se već bira dvadeset komisionara i komisionarki. Znači, da svaka država, kao kad ono ideš, ambasadora imenuješ, pa država može dati neki veto na tog ambasadora, ali ne sad iz objašnjivih razloga nego, znači, to bi bio prijedlog ako nešto nije u skladu sa ovim člankom 12. koji govori o kriterijima... A ima to? Sorry.

Mirijana Toma: Predsjednici, odnosno predsjedništva država ugovorni su obavestiti jedni druge o svojim izborima pre nego što o tome obaveste javnost. I da u tom procesu može biti prigovora između države. Da.

Gordan Bosanac: I tu je još bilo da Izorno povjerenstvo dostavlja listu predsjedniku ili predsjedništvu države, to valjda vladi se mislilo, jer to... važno je vidjeti ustavne ovlasti. Čak ne znam da li u Hrvatskoj predsjednik ima ustavne ovlasti da nešto takvo napravi ili ne, čisto da tu pravnu... ne pukne stvar. Možda mora stvarno Vlada. Možda Josipović u Hrvatskoj ne. To je članak 13 točka 3. Ova lista koja dođe predsjedniku na stol, da li onda on može obaviti konačan izbor prema Ustavu, samo da se tu ne zezne stvar.

Veljko Vičević: Da li je moguće tehnički napraviti na način da se krene članak po članak? Ovo je jako teško pratiti. Da moderator, odnosno onaj koji vodi ide članak po članak pa pita ljude da li imate neke primjedbe, sugestije i tako dalje jer bi nama bilo operativnije puno lakše za pratiti što se događa i imali bi mogućnost davanje eventualno protuargumenata. Ovako bi svi ponavljali jedno te isto, meni se čini da bi se jako izgubili, već sad u tom listanju se počinje gubiti. Ako je moguće kao prijedlog?

Vesna Teršelić: Možda je rano za to. Ja mislim da prvo treba dati krug načelnih komentara i ovaj je komentar zapravo počeo s čestitkom radnoj grupi. Dakle... Ja bih recimo poslije pauze

išla tim putem, članak po članak, a sad bih ipak dala prostor za komentare na cijeli nacrt statuta.

Gordan Bosanac: O. K. Je l' ovo su sad već neke specifične stvari. Onda možda bolje da te specifične stvari nakon pauze kad idemo članak po članak. Eto onda ću stat s tim.

Vesna Teršelič: Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Hvala Vesna. Pa bih isto se zahvalio radnoj grupi što nam je dala taj nacrt statuta i sad bih nešto malo više o njemu pričao da ne hvalimo samo previše. Ne bih se u prvom redu, dakle ovo nije ništa zlonamjerno, dapače, dobronamjerno što ću reći, meni se u prvom redu ne sviđa što se to zove statut zato jer kad govorimo o statutima, znači statut donosi neko tijelo koje se već oformilo, kojim regulira svoj rad. Ja mislim da to mora biti pogotovo zato jer se radi o više država ugovornica koje sklapaju jedan dokument koji onda u formi međunarodnog ugovora koji ide u ratifikaciju, nacionalne parlamente i prema svim ustavima zemalja taj ugovor postaje zakon, odnosno međunarodni ugovor koji je nadnacionalni zakonima. Ja mislim da se to ne smije zvati statutom. Hoćemo ga zvati dekretom, hoćemo ga zvati deklaracija na način koji su bili doneseni statuti, odnosno mandati komisija u Južnoj Americi gdje su ih uglavnom predsjednici bili donosili dekretom. Ja mislim da statut mora biti dodatna razrada nakon što će se komisija sastati, gdje će uključiti one osnovne smjernice, odnosno tekst onoga što piše u tom međunarodnom ugovoru i koji će još dodatno razraditi metodologiju na koji način će komisija raditi. Zašto mislim da nije dobro da se zove statut jer zbog toga čisto se dovodimo između ostaloga što mi se čini da nema pretjerane pravne logike. Dovodimo se u situaciju da ako komisija u svom radu, što je bio čest primjer komisija koje su radile, mora na brzinu mijenjati neke stvari, dakle mora biti jako fleksibilna. Mislim, to znamo i svi mi u radu nevladinih organizacija da morate neke stvari u statutu mijenjati kako bi se prilagodili nečemu, odnosno novonastalim uvjetima. U tom slučaju ako nam parlamenti donose statut, mi moramo ponovno prilikom promjena nečega proći cijelu tu proceduru, dakle potpisivanja međunarodnog ugovora, ratifikaciju njega da bi se izmjene mogle primijeniti. Dakle, ono što bih ja predložio je da u tom osnovnom dokumentu kojeg ne znam kako da nazovem, bude mandat komisije i da bude područje djelovanja, djelokrug, i nadležnost komisije i ostali neki segmenti. Ono što mislim da u svakom slučaju ne smije biti u tom osnovnom tekstu, jer taj tekst prije svega treba biti pravno relevantan, a s druge strane mora biti razumljiv, dakle on mora biti razumljiv žrtvama prije svega i široj javnosti koja nije pravnički obrazovana, ali mora biti pravno relevantan. U tom slučaju on postaje zakon, zakon te države, mora se izdvojiti iz tog osobnog dokumenta, ovi tehnički detalji koji se tiču izbora, načina izbora prije svega izbornoga panela. Jer vi imate situaciju kojom u statutu koalicije za REKOM imate način izbora izbornog panela koji nije u direktnoj vezi sa koalicijom, sa koalicijom sa regionalnom komisijom koja radi, nego je to faza prije nego što se regionalna komisija uspostavi. Dakle, imate nešto što je definirano tim statutom te koalicije koji donosi netko drugi, a ne članovi komisije. Dakle, ja mislim da je to prije svega problem. Nemojte me sad tu krivo shvatit kad mislim da je statutom sve riješeno. Ne. To je jako dobro predviđeno ovim člancima prvenstveno što se tiče odnosa prema ispitivanjima, odnosno javna svjedočenja, metodologija prikupljanja rada. To će vjerojatno biti neka vrsta teritorijalnog ustrojstva komisije, ustrojstvo ureda i sve te ostale tehničke stvari. Dakle, to komisija mora uređivati posebnim pravilnicima. Potrebna nam je ta sofisticirana razrada i spuštanje na niže razine naprosto na način da bi komisija mogla biti funkcionalna i fleksibilna. Ako donesemo taj osnovni dokument kruto, na način da će statut

potvrđivati parlamenti, mi prilikom svake izmjene, za koju ja pretpostavljam da će doći zato jer to je praksa svih komisija bila, morat ćemo ponovno potpisivati međunarodne ugovore, ratificirati i cijelo vrijeme se vraćati na taj proces i naprosto nećemo daleko odmaknuti. Ja mislim da to u toj formi, da barem taj dio neke pravne nelogičnosti uz zadovoljavanje ova dva zahtjeva mora proći zbog toga jer bi se ovo država vrlo malo moglo svidjeti pogotovo onima koje su zlonamjerne. U kontekstu ako se pojavi problem, ponovni proces koji može biti skup i tako dalje. Ušao bih sad još samo malo u dubinu ako mogu. Dosta mi je svježe to što smo bili u Podgorici na konzultacijama s mladima pa smo nešto bili pričali o tome. **Ja mislim da je mandat prekratak.** Tu se radi o dvije godine plus šestomjesečno razdoblje. Ja mislim da je prekratak u kontekstu ako smo bili govorili o tome da je prosječno trajanje rada komisije bilo između dvanaest i osamnaest mjeseci, mislim da se tu radi o dosta velikom prostoru sa velikim brojem država i ja bih u svakom slučaju volio da u svemu tome piše još plus šest mjeseci makar piše u stavku 2 članak 5 stavak 2. REKOM može produljiti svoj mandat za šest mjeseci. Ja bih ostavio to kao rezervnu opciju, a tu u osnovno vrijeme dodao šest mjeseci za reprodukciju završnog izvještaja, ono što piše uglavnom u većini mandata, južnoameričkih komisija piše i u južnoafričkoj komisiji. Sada sastav REKOM-a, odnosno broj struktura članova komisije. Ja ne znam. Meni to prije svega, da bih mogao argumentirano raspravljati, da bismo mogli doći do rješenja, mi je potrebna, potrebno mi je obrazloženje radne grupe zbog čega su se odlučili za jedan, a ne za drugi model i koji su to još modeli bili. Mislim da je to rasprava koja mora biti, znači možemo je ostaviti ovako. Ajmo se sad prepucavat pa šta je radna grupa mislila pa bih sad petnaest ili trinaest. Dakle, vi ste zbog nečega došli do broja od dvadeset ili dvadeset jednog člana. Mislim da su to opcije koje moramo uzeti u ozbiljan izbor i o njima argumentirati i nakon toga vidjeti da li je ti dobro ili ne pa dalje razgovarat. U tom kontekstu, ako se radi o opciji A, ja mislim da pozitivna akcija prema spolnom identitetu je ovdje u najmanju ruku malo čudna zbog toga jer se dovodimo u situaciju da Crna Gora, Makedonija i Slovenija, to se referira na članak koji je kasnije naveden, ne znam točno koji, biraju po dva člana od toga je 50 posto, od toga znači da je jedna žena, jedan muškarac. Ja mislim da, daleko od toga da nisam za spolnu ravnopravnost...

Vesna Teršelič: ... za primjenu zakona o ravnopravnosti spolova...

Ivan Novosel: Da, ali imate situaciju u kojoj mislim da jednostavno u tome tu nema mjesta. Možda sam u krivu, ne znam. Preispitujem još i sam sebe. **Druga stvar, stavak 12. članak 2,** „Članovi i članice su osobe visokih moralnih osobina, integritetom i ugledom posvećene tolerantnom dijalogu, konstruktivnom rješenju i tako dalje.“ **Ja mislim da ovo „visokih moralnih osobina“, šta je to? Mislim da treba jasno definirati šta, ili to izbaciti ili jasno definirati kriterije koji će se moći ispuniti da nam se ne dogodi da selekcijski panel kaže da ova osoba ima „visoku moralnu osobinu“, a drugi se ne slažu s tim i naprosto se ne možemo dogovoriti.** Dakle, mislim da tu moraju biti jasno izraženi, jasno napisani kriteriji. Da, i još sam tu nešto htio reći, to se tiče, to je isto u ovom članku, da je svaka... da, to je u istom ovom članku gdje se kaže da članovi komisije imati, dvije riječi su bitne, visoku stručnu spremu, to su tri riječi, visoku stručnu spremu da bi mogle biti izabrane u komisiju. Pošto ovo nije strukovna organizacija niti je udruženje nekih profesionalaca, a mi imamo princip u svim našim zemljama pasivnog biračkog prava, što znači ja mogu biti biran od toga i toga na mjesto. Znači, u svim našim državama je minimum taj sa osamnaest godina. Dakle, kako ćete vi objasniti nekom da ne može biti član komisije zbog toga jer nema, odnosno to se odnosi prije svega na veći dio populacije, manje od 23, ja pretpostavlja, a po drugoj strani kako ćete objasniti tim ljudima, a po drugoj strani imate situaciju primjerice osoba koje su se pokazale

stručnim u nekom polju ili naprosto zadovolje te uvjete, ne moraju biti stručne u nekom polju, a nemaju visoku stručnu spremu, a imaju, recimo, 45 godina, da ne mogu biti izabrane u komisiju? Znači, mislim da kvalifikacija mora biti i to je dodatan razlog zbog čega mora biti jasno navedeni kriteriji. Mislim da je to to. Hvala.

Vesna Teršelič: Sljedeći je Tin Gazivoda.

Tin Gazivoda: Pozdravljam rad radne grupe i hrabrost u smislu iznošenja prijedloga ovako nama svima na čitanje. Ja ću biti podjednako hrabar zato što ću ovo što ću sada iznijeti je rezultata letimičnog čitanja. Naime, nisam imao zbog drugih obaveza vremena to prije pročitati. Dakle, ja ću se više zadržati na jednoj načelnoj, generalnoj razini, i to je nekakvi osvrt iako me sad kako čitam, jako zaintrigirala cijela stvar i više članka i radujem se tome ususret ovom našem zagrebačkom susretu da to vrlo precizno i kvalitetno članak po članak prođem. Dobro. **Prvo, sjedište REKOM-a je u Sarajevu. Super. Pozdravljam.** Vrlo važno i nešto što svakako mislim da tu treba biti i mislim da to svi trebamo vidjeti da je to tako i nadati se svi podržati. **Članak 5., ovo što je rekao kolega, meni se čini čudna formulacija da REKOM sam sebi može produžiti mandat.** To je čisto na jednoj načelnoj općoj razini, mislim je l' mogu ja sam sebi kao ravnatelj produžiti mandat na šest mjeseci? Možda bi mi pasalo, ali mislim da nije to u redu. Dakle, malo banaliziram, ali mislim da o tome treba razmisliti. **Možda je onda bolje ako se procijeni na temelju nekakvih komparativnih iskustava da je potrebno dvije i pol godine, jednostavno to unijeti, pripremni period od šest mjeseci i mandat koji traje dvije i pol ili tri godine. Zašto se ograničavati previše u tom smislu? Može trajati do tri godine.** Možda onda sam REKOM može procjenjivati ako je u mogućnosti da brže radi, odraditi posao, dati se nekakav pravni rok koji mu daje malo više prostora za rad, ali ovo bi, meni se čini, bilo problematično da sam sebi produljuje mandat. Tu kad dođemo do sastava REKOM-a i **te brojke od dvadeset članova i članica, tu bih jednostavno trebao čuti više o tome koji je zapravo kriterij, kako smo došli do tih brojki pa bih to onda mogao eventualno iskomentirati. Da li je to po, ne znam, količini zločina koji su se desili u ovim državama, da li je to neki drugi kriterij? Jer spominjala se proporcionalnost i shvatio sam zahtjev za proporcionalnošću u Bosni i Hercegovini, zašto to mora biti pet. Taj dio mi je jasan. Ali nije mi onda jasno kako ide odnos između države?**

„Osobe visokih moralnih osobina“. To, slažem se sa kolegom koji je govorio o tome. Naravno da često postoje ovakve formulacije, ali ja bih tu bio oprezan. Baš taj izraz. O.K. integritet i ugled i posvećenost tolerantnom dijalogu i konstruktivnom rješavanju spora. „Visoke moralne osobine“, to će se neko uloviti za to. **Tko određuje kakve su to moralne osobine?**

I sada ovaj dio oko toga da ne mogu biti izabrani istaknuti politički ili javni dužnosnici. Prvo, javni dužnosnici. Taj dio mi do kraja nije jasan, a ovo kad smo kod ljudi su u sferi politike, **ja moram reći da ne samo da se zalažem za to da ne budu ljudi koji su članovi političkih stranaka sad nego ja bih se osobno zalagao za to da ne može biti član ovoga nitko tko je bio član političke stranke. Bit će teško.**

Što se tiče ove dileme koja se već spomenula, izborna povjerenstvo dostavlja listu predsjedniku, predsjedništvu države, to je pitanje koje ja mislim da se može riješiti ovim zakonom koji se mora donijeti. Znači, to tu isto nisam siguran da li to tu smije stajati, ovo je pravno, da li smije stajati prije nego što se zakon donese. Opet ovo je samo prijedlog pa prema tome s te strane mislim da je moguće da to tu ostane, ali da se negdje ima na umu da se ta ovlast eventualno može, odnosno da se to može eventualno odrediti, ali samo ako to postoji u nekom zakonskom tekstu kad bi se gledalo ustavnopravno koje su stvari u nadležnosti predsjednika, recimo predsjednika u Hrvatskoj, a koje nisu, ovo bi bilo jedno sporno pitanje. Interesantno pitanje.

Tri člana imenuje ministar ljudskih i manjinskih prava ili ministar pravosuđa. Uz konzultacije s članovima skupštinskog odbora s ljudskim pravima, za ljudska prava, to mislim da je dobro. Mislim da ne bi bilo dobro da je samo očigledno da ste to razmišljali o tome da je samo ministar pravosuđa. Onda se previše stvar veže za osobu koalicijske situacije i tako dalje i dobro je da je to u konzultaciji ovdje. A kad smo kod ovoga drugoga, možda je to sitnica. Znači, stavak 4 točka g, ja moram ići dalje pa, žao mi je, mislim da je važno ići kasnije, u kasnijoj raspravi, uvažavam taj prijedlog točku po točku, ali nažalost moram na drugu temu nakon ovog sastanka. Potvrđujem, Ministarstvo za ljudska prava i ljudska manjinska prava, odnosno kod nas bi bilo, recimo, Ministarstvo pravosuđa, potvrđuje izbor izbornog povjerenstva. To kao da uvodimo jednu dodatnu instancu. Ja bih bio više za neku formulaciju koja se zna naći barem u našim ovim tekstovima „daje suglasnost“, i onda je, kako bih rekao, onda mora biti jako veliki razlog da oni ne daju suglasnost. A kad piše potvrđuje, to kao da se uvodi neka dodatna procedura di onda ministar mora sa nekom komisijom razmisлити, analizirati sve dokumente da li je sve bilo u rokovima. Ja bih tu dao što manje ovlasti ministru drugim riječima, je l'. Da li će njegovo mišljenje biti takvo, to je druga stvar. Kad je riječ o kontekstu i godinama, moja prva reakcija je da je to dobro određena. Znači, 1980. za kontekst i ovo kako je rečeno 1. siječnja 1991. do kraja 2001. Naravno, o tome se može raspravljati, ali bio sam jako zabrinut za raspravu na prošlom našem konzultacijskom sastanku gdje se spominjala 1918. godina i pitao sam se kud to vodi. Ja mislim da je to za sada ovako to. Naglasit ću ponovno, vidim ove teme koje ste i samo spomenuli, druge dvije velike teme oko kojih i unutar radne skupine imate velike dileme oko termina rat ili oružani sukob gdje ste opredijelili za rat i ove teme oko.... I jedno i drugo, aha. Dobro. I ove teme oko civilnih i vojnih žrtava, to mislim da je nešto što toliko ozbiljno da se ne bih ni usudio ovako ovlaš komentirati i naglašavam, ovo je samo jedna doista *ad hoc* reakcija. Možda sam negdje pogodio, negdje fulao, ali kad sam već tu i čitam ovaj mali prinos, radujem se i mislim da je jako važno sve to detaljno izanalizirati i mislim eto bit će prilika da se vratimo na tu temu. Hvala.

Vesna Teršelić: Hvala Tin. Ja bih prije pauze još Igora Rogineka i onda priliku za Marijanu za kratak osvrt pa onda pauza pa dalje. Osim ako je veliko... Procijeni sam. Igor se javio prije tebe.

Igor Roginek: Ja nisam stigao pročitati prijedlog statuta do sad iako neke stvari koje Tin sad rekao rado bih se referirao na njih, ali evo sad ću za vrijeme pauze pročitati pa ću se aktivnije uključiti u drugom dijelu. Ja bih samo rekao što se tiče ovih kontroverzi i nedoumica oko civilnih i vojnih žrtava da će Documenta najvjerojatnije u devetom mjesecu možda čak kao neki uvod u forum koji će biti organizirat međunarodnu konferenciju upravo o statusu žrtve koja će biti jedan doprinos zapravo definiranju ovoga, sa gostima iz New Yorka, Bruxellesa, Londona, naravno regija, pa evo da čisto imate svi na pameti to. O datumima naravno kad ćemo znati nešto konkretnije, ali eto. Uspjeli smo namaknuti sredstva i to spremamo za deveti mjesec. Eto.

Vesna Teršelić: Izvrsno Igore. Veljko.

Veljko Vičević: Nismo održali formalnu sjednicu radne grupe za branitelje Koalicije za REKOM. Kad smo vidjeli šta je došlo konačno konkretan jedan prijedlog, mi smo se pozabavili ovim nacrtom i u međusobnim kontaktima imamo masu primjedbi pa ću to kad krenemo po člancima preciznije reći. Mislim da je za pohvaliti da konačno se usudio neko predložiti nešto konkretno kao platformu za razgovori tu jasno isto tako hvale vrijedan rad radne skupine koja se usudila tako nešto. Ja, pošto je Vesna rekla da sad u ovom dijelu nešto

načelno kažemo, načelno moram reći, nemojte me krivo shvatiti, da **ovaj prijedlog nikako ne bi bio prihvatljiv za Republiku Hrvatsku.** A u ostalim stvarima gdje su iznijete neke zakonske regulative koje su sad na snazi u Hrvatskoj koje se u konkretnoj koaliciji s onim što se ovdje predlaže pa onda moramo voditi računa. Gordan je rekao da se on stavio u poziciju Šeksa, a mi smo pokušali staviti se u poziciju običnog čovjeka, žrtve, branitelja, Šeksa, predsjednika države, predsjednika vlade jer po našoj legislativi regulacija nekih pitanja ovdje je u direktnoj koliziji sa zakonima koji su momentalno na snazi u Republici Hrvatskoj. Kad krenemo po točkama, onda ću jasno, precizno sve reći šta je na snazi, a šta nije. I već u samoj preambuli vidimo da su pratili sve naše diskusije sa ovih naših dosadašnjih konzultacija jer **za Hrvatsku je upitan termin i 1. siječnja 1991. jer imamo zakon o tome i u Hrvatskoj se smatra početak Domovinskog rata u lipnju 1990. Dakle, mi nismo bez razloga predlagali da start brojenja žrtava i prve žrtve u Hrvatskoj su nastale devedesete godine, a ne 1991.** i tako dalje i mi smo s razlogom tražili da se uzme u obzir ako ćemo registre stvarati, popise, da bude uzeta u obzir 1990. godina. kažem, poslije ću se uključiti maksimalno. Hvala.

Vesna Teršelić: Hvala Veljko. Marijana izvoli.

Marijana Toma: Ja se izvinjavam što nisam... Ovo je zbog komentara vezano uz sastav i izbor koji su i Tin i Ivan ustvari apostrofirali. Naime, zašto smo se mi odlučili za ovu varijantu od dvadeset, odnosno zašto je to neka varijanta koja je nama odgovara umesto ovog dvadeset i jednog člana, po tri člana iz svake države. Naime, naš kriterijum je bio da preventivno idemo prema intenzitetu oružanih sukoba iz stoga da Bosna i Hercegovina mora davati pet članova s obzirom da je intenzitet oružanih sukoba tamo bio najveći, najžešći i da najveći broj žrtava i da tamo u principu najviše postoji izražena potreba za osnivanjem komisije. S druge strane smatrali smo da Hrvatska i Kosovo trebaju da daju veći broj žrtava s obzirom da se na njihovim teritorijama vodili žestoki oružani sukobi. Molim?

Članova, a ne žrtava.

Marijana Toma: Ja se izvinjam. Da. Ja noćima i danima nisam spavala zbog ovog. Naime, naše je da se na teritoriji Hrvatske i Kosova su se vodili takođe žestoki sukobi, odnosno žestoki rat, međutim ono što je takođe činjenica je da Srbija tu daje isti broj članova komisije zbog toga što je ona učestvovala u ratovima i u Sloveniji, i u Hrvatskoj, i u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Iako se njezinoj teritoriji, osim na teritoriji Sandžaka nije vodio oružani sukob osim '99. godine. Smatrali smo da Crna Gora, Slovenija i Makedonija trebaju da daju po dva člana prosto zbog toga što smo i tamo intenzitet oružanih sukoba nije bio dovoljno velik i također Slovenija, Makedonija i Crna Gora nisu bile uključene u sukobe u Bosni i Hercegovini, a da sama Crna Gora na primer tom sukobu nije doprinela koliko je tom sukobu u Bosni i Hercegovini doprinela Srbija. Zašto se nismo opredelili za opciju B? Zbog toga što smo smatrali da bi na taj način, zahvaljujući demografskim uslovima, jedna etnička grupa dominirala u ovoj komisiji i da bi to na kraju u odlučivanju, glasanjem i tako dalje s obzirom da bo onda ova komisija imala dvadeset i jednog člana dovelo do toga da prosto jedna grupa dominira ostalim članovima članovima komisije i s obzirom da će ovo biti državna komisija, mi ne možemo imati u potpunosti, ja imam dobru volju i nisam u potpunosti neoptimista što se tiče države. Verujem u njihovu relativnu dobru volju, međutim u različite motive za stvaranje ove komisije, ali mi moramo da vodimo računa, i dosadašnja iskustva su to pokazala, da članovi komisije nikad i nisu uvek u potpunosti svi savršeni i tako dalje. Što se tiče ovih komentara vezano za „visokomoralne“ jako smo imali velik problem sa tim,

međutim prosto smo smatrali, kolege su smatrale da možemo da preuzmemo taj vokabular Ujedinjenih nacija. Također oko visokostručne spreme, mislim tu se zaista slažem sa svim primedbama da ima ljudi koji neke osećaju mnogo više nego oni koji su fakultetski obrazovani. E što se tiče, ne znam 'ko je to na kraju spomenuo, da vi ste spomenuli, oko devedesete, '91., mi smo se za termin, odnosno datum '91. odlučili zbog toga što eto prosto u mandatu Haaškog tribunala, i zbog toga što je to stav. Mislim da nemam više... Da, slažem se takođe i za mandat da je prekratak i da će biti doneti posebni pravilnici, to smo predvideli. Međutim, prosto sada nismo imali vremena da pišemo sve moguće pravilnike, i o saslušanjima, i o uzimanju izjava i tako dalje, ali ono što mi je jako drago, to je, mislim da se unaprijed radujemo ovoj detaljnoj diskusiji, pogotovo da čujem to što imate konkretno, s kojim zakonima se ovo ne bi složilo da bismo mi onda ovo mogli da adaptiramo da bi to ustvari bilo prihvatljivo za sve države i nadam se da će ista takva stvar da bude i na ostalim konsultacijama i u Bosni, Kosovu, Srbiji i u Crnoj Gori. Evo. Hvala.

Vesna Teršelič: Ja bih sad predložila da imamo pauzu. Vani nas čekaju kava i čaj i da nastavimo. Je l' nam pola sata dugo. Za dvadeset minuta nastavimo. To će biti dakle u 3.15.

Vesna Teršelič: Malo vas je manje. Prvo bih predložila se jave oni koji još imaju neki načelni komentar. Tomo Aračić ili Šura prvo. Šura Dumanić.

Šura Dumnić: Ja nisam puno vješta, i ovo je najgori dio posla koji nam se uvijek događa i financije naravno. Ali sjećam se, pokušavam uvijek doprinijeti pa sam vratila film na naše ranije diskusije i tako dalje. Nekako mislim da bi trebalo riješiti da se u ovim materijalima ovakve vrste, znači u temeljnim dokumentima nađu teme koje smo nalazili za jako bitne, a to je bilo, sjećam se dobro, Mirjane Galo jer s njom surađujem, ona stalno govori da trebamo medije uzeti u fokus, u smislu poticanja na zločin i sve što s tim ide, je l'. I ima još jedna stvar vezana, mislim da je odlična ideja da bude proporcionalan broj žena u komisiji, s tim da na nekim temama čak bi bilo dobro da ih je više, naročito kad se o silovanju radi jer naravno da će drukčije rješavati, drukčije bi komisija izgledala pa onda možda predvidjeti za neke od tema neka pojačanja, ja ne znam, u smislu nekih stručnjakinja ili druga osoba ili udruga izbjeglica ili baš tih žrtava i tako dalje. Znači, to bi bile evo moje dvije primjedbe da se fokusira [REKOM] isto tako na neke važne tema kao što su mediji i da se kod slučajeva nekih specifičnih kršenja ljudskih prava pojačaju timovi sa tom grupacijom koja je u biti pretrpjela takvo nasilje. Da.

Vesna Teršelič: Hvala Šura. Marijana.

Marijana Toma: Da, što se tiče medija, mi smo članom 28 predvideli održavanje tematskih sesija gde bi REKOM održavao sesije koje analiziraju delovanje državnih institucija, političkih i kulturnih organizacija, verskih zajednica i medija uoči i tokom oružanog sukoba. Znači, da smo svakako predvideli ulogu medija koja se nama čini strahovito važnom, a to su, mislim, svi učesnici konsultacija rekli, redom istakli. Da. Tako da je to predviđeno. A za sugestiju za žene, to vam puno hvala. Mi smo naime predvideli unutar istražnog sekretarijata REKOM-a telo, odnosno odeljenje koje bi bilo za psihološku pomoć i savetovanje žrtava i svedoka i pod d odeljenje za zaštitu žrtava i svedoka koje je imalo dve faktički različite funkcije, ali smo razgovarali upravo na temu da postoje određeni zločini koji bi podrazumevali i onda, međutim to nismo stavili ovde jer smo smatrali da čitava ta struktura

unutrašnje komisije ovde treba da tako bude predstavljena, da ne ide u čitave detalje, ali da bi to svakako bilo predviđeno pravilnikom, ali smo o tome razmišljali tako da što se toga tiče, nema nikakve brige. Ali hvala vam puno.

Šura Dumanić: ... samo se poslije eventualno reducira jer ako idete na reducirani tekst to će predstavljati veliki problem u radu u buduće. Moglo bi predstavljati. Jer vidite, već sada imamo različita mišljenja, različite pozicije, ljudi naprosto ne mogu da se fokusiraju na žrtvu kao cilj, ciljanu skupinu i sve što iz toga proizlazi za nas. Ni žrtve se međusobno ne prepoznaju kao žrtve kod nas. I onda mislim da je bolje imati detaljnije temeljne dokumente pa ih koristiti po potrebi nego reducirane i onda će nam faliti. Evo ga.

Vesna Teršelić: Hvala Šura. Tomo Aračić.

Tomo Aračić: Dugo smo vrtili priču i uložili vremena i truda. Stvarno je ovaj statut koji nije konačan, bez obzira što nije konačan, stvarno nekakav stožer oko kojeg se možemo sada uhvatiti, nešto s čim možemo raditi. Nešto precizno. Tu bi uklopio, naročito bi htio spomenit ovaj dio koji je Eugen govorio, da su neki odustajali, da je problem i tako dalje, i tako dalje. Problem je ako odustaju. Mislim da je bitnije oni koji ostaju. Ne smislim iz sebičnosti, nego oni koji odustaju vjerovatno i nije im bilo mjesta tu. Nadam se da se neko neće naći pogođen tima, ali dosta udruženja ima koji su povijesni znači ili savjetodavca ili na neki način imaju ovisnost ili nekakvu političku uključenost ili iz nekih drugih manipuliranja, iz nekih razloga koji gdje dolazi u obzir manipuliranje su odustali u Saboru. Imate predsjednike nekih udruga kojima se vidno manipulira i tako dalje. Tako da su vjerovatno otpali oni koji nisu ni mogli slijediti po samoj svojoj nekakvoj prirodi, po nekakvom načinu rada tako da oni koji su ostali vjerovatno će dovršiti ovaj posao koji je započet. Možda kod broja članova, stalno govorimo iz Bosne pet, odavde tri i tako dalje i tako dalje, tu su još, ili ovdje dvadeset članova i tako dalje, to su stvari o kojima će još, koje su podložne izmjenama svakako. One će doći i najbolje je da dođu iznutra. Teško je iz Srbije i iz Hrvatske govoriti i o događajima u BiH, ali iz pozicije naročito kao žrtve u BiH jer tamo je to puno kompleksnije pitanje. Kompleksnije ne samo zato što je više naroda nego zato što je manje toga obrađeno jer je više prognanih, više izmjena, više progona, više etničkog čišćenja, ljudi su otišli s prostora i tako dalje. Teško ih je po svijetu samo više od 450.000 Hrvata je izašlo, a samo se jedna trećina zadržala u Hrvatskoj, potencijalnih svjedoka od kojih isto možemo naći mali broj i tako dalje, i tako dalje. Znači, doći će iznutra ono što nama treba i to će biti najkvalitetnije. I evo još samo jednom mogu reći da je bitno to kao stožer, nešto oko čega ćemo se vrtiti, a ostalo je doradivo. Hvala.

Vesna Teršelić: Hvala Tomo. Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Članak 27 stavak 4. koji se odnosi da elektronski mediji u državnom vlasništvu i tako dalje, ja mislim da bi se tu trebalo malo više pozabaviti i dodatnim uređivanjem, dakle tog polja u kontekstu da se ovdje stavi da će se jasniji uvjeti, propisi i sve ostalo definirati posebnim pravilnikom i vidim da to ovdje nije napisano da se ovdje odnosi samo na obvezu prenošenja javnih saslušanja. Mislim da bi to možda bilo dobro iskoristiti onu foru koju su imali u Južnoafričkoj Republici. Marijana, ti to bolje znaš. Kad su imali onu polusatnu emisiju, ja mislim, ono što se događalo taj tjedan u komisiji, ono što će se događati sljedeći tjedan. Mislim da bi to bilo dobro osim tih javnih saslušanja da se da rezime onoga što događalo u tom tjednu i da se najave neki događaji. Dakle, to bi trebao biti plus da li u tom članku ili negdje drugdje to treba procijeniti. Mislim da je obavezno kao što stoji u članku 29 stavku 3. da se postupak javnih saslušanja regulira pravilnikom, da li to regulirati ovim

pravilnikom ili možda da još bude jača težina: regulirati u pravilniku na koji način, u kojim terminima, dakle to bi trebalo naravno poraditi sa medijskim kućama, regulirati to prenošenje, oblik prenošenja, da li su uključene radiopostaje, tiskovni mediji i ostale stvari. Mislim da bi tu trebalo još malo se pozabavit dodatno iskustvima drugih. Južnoafrička Republika je sigurno dobar primjer, a i Peru je imao isto tako dobrih primjera.

Vesna Teršelič: Hvala. Katarina Kruhonja.

Katarina Kruhonja: Hvala. Ja bih oko procedure molila ako mogu još samo par riječi reći onako općenitih tih, a da onda počnemo. Vidim da se sada opet počeli po člancima, da onda počnemo članak po članak, možda. Da budemo operativniji ako se slažeš s tim, ako smo došli do te faze. Što se tiče, ja bih volila možda vratiti se i dobiti odgovor na neki način zašto smo se odlučili da to bude statut, ne bi li to trebao biti nekakav drugačiji dokument, dokument koji bi bio prednacrt nekakvog međudržavnog ugovora ili nešto, da li trebamo o tome još razmisliti jer ja sam se isto pitala kako mi već imamo statut. Malo mi se učinilo, možda da čujemo obrazloženje i eventualno mogućnosti koje bi išle u vezi s tim. Drugo, mislim da smo se mi u Centru za mir malo isto tako, moram priznat, vrlo površno pročitali to, i to je toliko puno da ja sad vidim da neke stvari još uopće ne razumijem šta unutra piše. Trebat će više proučavati taj dokument, ali ono što smo se malo iskonzultirali u ovim prvim pripremama je zapravo da bismo, što se tiče konteksta, složili bi se sa ovim što je rekao Gordan. A **jako smo zabrinuti ukoliko će biti ovo istražiti kontekst, uzroke, motive i radnje počevši od osamdesete koje su dovele do oružanih sukoba. Meni se čini da je to cijeli fokus na nečem oko čega se neće nikako moći dogovoriti. Ako idemo na kontekst i treba ga imati, meni se čini da je O. K. ovo obrazloženje da je to od osamdesete, zapravo da ide od momenta kad možemo nekako misliti o dezintegraciji, ali da više bude neka kronologija ili neke točke prekretnice, bez interpretacija. To mi se čini da je prezahtjevno i mi se nekako ne slažemo da bi komisija trebala previše time baviti.** To je to. Onda... Podsjeti me. Što se tiče ciljeva i zadataka, to možemo možda kad dođemo na članke nego ove dvije stvari da nam kažete što se tiče samih tih članaka kad dođemo do tih članaka, nama se čini da ciljevi i zadaci bi trebali na drugačiji način biti prikazani, odnosno da je to malo pobrkano. A imamo još o konkretnim pojedinim stvarima imamo još reći nešto.

Vesna Teršelič: Hvala Katarina. Da li na ovoj općenitoj razini imamo još neki komentar? Biba. Biba Momčinović.

Biserka Momčinović: Imam ja jedan sitni komentar. Meni se sviđa kad čitam vanjske dokumente, bili preporuka ministara ili bilo koji od dokumenata koji nam stižu iz Europe ili Ujedinjenih naroda pa one uvodne odredbe u kojima države izražavaju zabrinutost zbog pa će činiti neke mjere koje će, i mislim da bi tim riječima prevladali upravo možda već neke utaborene činjenice koje se nastoje promovirati kao nedodirive u pojedinim našim državama i savladali taj otpor jer već imamo izgrađenu infrastrukturu ili infrastrukturu razmišljanja o čitavom nizu događaja koji su se zbili kod nas. Imamo četrnaest dokumenata koji će nas ograničavati, a ovima mi pravimo jedan iskorak. Jer bez obzira na postojeće dokumente pa čak i zakone, mi ipak možemo iskazivati i iskazujemo zabrinutost i krećemo korak naprijed. Mislim da bi to bio dobar nekakav uvod koji bi države potpisnice trebale javiti pa onda krenuti u aktivnost.

Vesna Teršelič: Katarina.

Katarina Kruhonja: Da samo dodat. Slažem se. Mi smo baš mislili oko toga, članak 9, kad dođemo do tu da tu ima stvari koje bi trebale biti te preambule, a ne ciljevi, da se to malo preokrene. A ja moram priznati, evo pitam vi ste puno radili na tome i znate sigurno, hvala sam, ja nisam shvatila na kraju zapravo i treba taj zakonski okvir negdje spomenuti, da će države morati obvezati, zapravo donijeti zakone, to sigurno mora. I što će biti sa tim krajnjim dokumentom? Nigdje ne piše, ja barem nisam nigdje pročitala šta će se s njim dogoditi jer to trebaju parlamenti usvojiti. Izvještaj. Tako je. Nisam zapazila. Možda piše, možda ne, ali ja nisam zapazila. Što nam je cilj zapravo?

Vesna Teršelič: Mislim da je to još otvoreno pitanje. Ljiljana Canjuga. Dobro vidim.

Ljiljana Canjuga: S obzirom da još uvijek svi govorite načelno, onda ću i ja nešto načelno reći. Svaki zakon koji će se donositi, donosit će se recimo za Hrvatsku na području Republike Hrvatske i on ne smije biti u sukobu sa već postojećim zakonima koji definiraju određena područja, određene datume ili određene pozicije, funkcije institucije. To je vezano naročito za definiranje, znači kada je počeo rat jer je u našem zakonu odredba o ratu sa točno određenim datumom i samim time smo mi ograničeni sa time. Isto tako vezano za same funkcije, predsjednik, odnosno Sabor i tome slično. Međutim, ono što sam htjela ključno naglasiti vezano za kontekst, nama ne odgovara da zlatna točka u povijesti iz koje će se onda gledati dalje kontekst bude smrt Josipa Broza Tita. Naime, to je politički čin. Jako je teško osim što je fizički u smislu smrti jedne osobe, jako je teško zapravo staviti odrednicu da li je ta njegova smrt do te mjere utjecala na promjenu u odnosima ili je ona nastupila prije smrti ili je nastupila mjesec ili dva, ili tri iza toga. Nama bi bilo puno prihvatljivije da to bude pravni čin, a to da bude '74. kad se donio Ustav iz kojeg su se onda izvodila prava republika na samobitnost, odnosno na suverenost i kao jači politički čin nego što je smrt jedne osobe, bez obzira šta ona predstavljala na ovome teritoriju. S druge strane ovdje vidim da se stalno miješa pojam prostor i teritorij. Naime, kad se gleda teritorij, onda se može govoriti ex SFRJ, međutim kad se gleda prostor, onda se treba gledati u kontekstu teritorija plus vrijeme što znači da imamo različite datume kada su neke države dobile svoje međunarodno priznanje. Imamo pojam zajednice koja je bila Jugoslavija koja nije bila ni Srbija, ni Crna Gora, a bila je i Srbija i Crna Gora tako da tu treba jedna preciznost u definiciji što se zapravo gleda. Evo to je načelno, a poslije ću po člancima.

Vesna Teršelič: Hvala lijepa. Mario Mažić.

Mario Mažić: Ja bih samo komentar na ovaj prvi što se tiče već postojećih zakonskih odredaba budući da bi se ovo usvajalo jednim međunarodnim ugovorom i međunarodnim dokumentom koji ima nad zakonsku snagu, to ne predstavlja problem. A s druge strane, ovo gdje je Hrvatski sabor odredio datume početka rata i tako dalje, u jednoj deklaraciji koja, ako ću biti potpuno otvoren, je poprilično problematični tekst, a budući da je to na kraju krajeva samo deklaracija, to ne predstavlja politički i pravni problem. Mislim da se u tom smislu ne...

Ljiljana Canjuga: Mladom kolegi... Zakon koji definira kad počinje teći status branitelja i koji definira kad počinje datum od kojeg se to tretira. To je datum kada je rat kod nas. Ako mi stavimo da je početak oružanog sukoba 1. 01. 1991., odnosno stavimo '91., onda smo prihvatili da je sve ono prethodno razdoblje bio akt terorizma. To je velika razlika u pravnim posljedicama koje mogu proisteći i za žrtve i za sve ovo ostalo.

Vesna Teršelič: U postojećim zakonima u Hrvatskoj se početak rata određuje na nekoliko različitih datuma, samo ću upozoriti na to, ali možemo se na to vratiti kasnije. Dakle, hoću

reći da u sadašnjim zakonima već postoje nekonzistentnosti u nekoliko zakona. To biva određeno na različite načine. Sad sam vidjela Prvo je bio Ivan Novosel pa je bila Katarina Kruhonja.

Ivan Novosel: Ja sam se isto htio nadovezat na ovu deklaraciju, sad imajući u vidu da postoji šuma datuma koja definira upravo zbog toga što je to međunarodni ugovor. Nakon što se ratificira, on postaje zakon koji je u stupnju toga koja je težina zakona, dakle on je nadređen domaćem zakonodavstvu i po tim zakonima domaći zakoni se moraju mijenjati. Dakle, on ima oblik konvencije koja se usvaja kada se donosi zakon o konvenciji i prema tome mijenjate zakonodavstvo tipa Konvencija o ljudskim pravima. Možda bi upravo ta jasnoća koja bi se donijela, mislim da to, nemojmo zaboravljat da ovo kad mi izglasamo, ovo još ide pred države pa će oni još malo o tome pričat pa će još vjerojatno naći neke stvari koje ne pašu pa možda je ovo super stvar za konačno sredit stvari i na tom području jer ako odrede neki drugi datum i ako prihvate ovaj dokument, automatski svi ostali dokumenti koji kažu drukčije prestaju, prestaje im snaga zbog toga što je to dokument koji je njima nadređen.

Vesna Teršelič: Hvala. Katarina Kruhonja. Sve je razjašnjeno? Mario.

Mario Maržić: Da, ja sam samo htio reći da u ovom statutu mi zapravo ne pišemo kad je to počeo rat, nego zapravo određujemo razdoblje u kojem će komisija istraživat sve događaje pa će i ona u skladu s tim utvrdit, a ne bi bilo prvi put da zapravo komisija neke stvari što se tiču vremenskog perioda u samom svom radu kasnije doradi.

Vesna Teršelič: Katarina Kruhonja.

Katarina Kruhonja: Zapravo sam htjela to isto reći da to ništa nije ograničujuće što može čak i u izvještaju pisati, ne znam, da su žrtve bile već devedesete i pobrojati žrtve, mislim uopće ne bi trebalo....

Vesna Teršelič: Veselinka Kastratović.

Veselinka Kastratović: Pa ja samo htjela na jedno upozoriti ustvari. Ako ne kanimo od onog čisto pravničkog suhoparnog utvrđivanja činjenica, nego krenemo u jedan širi kontekst, da sve ono što govorimo, što predlažemo da budu ovaj ili onaj datum moramo imati nešto smisleno što će nas pitati zašto određujemo to? Tako da mislim da ovo što upozoravaju ljudi iz udruga braniteljskih da to treba oslušivati. Niti ti datumi o deklaraciji niti zakon o statusu branitelja u Domovinskom ratu nisu bez razloga uzeti. Ja ne kažem da to moraju prije svega biti ograničavajući datumi, ali ono što je sigurno moramo imat razlog zašto dogovorimo neki period. Jer ako dozvolimo i kažemo pa evo super još će države to malo uređivati, onda možemo pasti u onu drugu zamku da jednostavno oni presijeku, a to ne bi bilo dobro. To je moje mišljenje.

Vesna Teršelič: Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Da, to sve definitivno stoji, no međutim ovdje je jasno naglašeno člankom 1. gdje se kaže definicija toga, o oružanim sukobima, ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava izvršenima u ratovima od 1. siječnja '91. do 31. prosinca 2001. Dakle, tim datumom, 1. siječnja, se ne definira da je počeo rat, nego samo to je mandat gdje je prva točka u vremenu kojima se komisija bavi do zadnje točke u vremenu. Dakle, ono što je bilo 31. prosinca ne može se, komisija nema u mandatu istraživati. Dakle, time nije uređen datum da li

je počeo rat ili je bio teroristički čin ili nešto drugo. Ali to ne može određivati, taj datum ne može određivati mandatom. To nijedna komisija nije imala. Tek su svojim mandatom oni su tek postupkom i radom utvrđivali kada je počeo, što se dogodilo kojeg datuma i koji je bio broj žrtava i ostalih stvari.

Vesna Teršelič: Mislim da nema šanse. Oprostite sad. Samo da kratko prokomentiram. Nema suglasnosti u Hrvatskoj kad je počeo rat i prema zakonima u Hrvatskoj nema suglasnosti o tome tako da nemam očekivanje da bi komisija to mogla utvrditi. Al' neki datum će morat stajati kao početni. Možda će biti ovaj ili neki drugi. Veljko Vičević.

Veljko Vičević: Bit ću vrlo kratak. dakle, kao što je on sad rekao maloprije šta se desilo 31. 12. 1990. nije u mandatu istraživanja komisije. U registru se ne može naći nijedna žrtva koja je nastala, koja se desila prije prvog siječnja '91. pa ja upravo zbog toga govorim, gospodo, **nekoliko je žrtava bilo devedesete godine na području Republike Hrvatske, i to teških ratnih zločina.** Mislim ovdje je jedna gospođa govorila da mi ne razumijemo i ne stavljamo u fokus žrtve. Pa ja se upravo borim za žrtve. Da se sve evidentiraju i da sve budu na spisku, i samim time, ako je ovo pravno gledano, a ti si jako upravo šta si sad komentirao, termin će odrediti fokusiranje rada komisije. Ako je to 1. siječnja, sve ono što se desilo prije toga šta ćemo ih uzgred spominjati? Znači, bilo je i prije nekakvih žrtava, a tko su te žrtve, ime i prezime i tako dalje, da li će imati pravo na reparaciju, restituciju, da li će biti obrađene sa ciljem koji se ovdje isto tako predviđa, neće, jer nisu ušle u termin. Mislim, uopće me dalje ne zanima zakon ovaj, zakon onaj. Nijedan međunarodni akt se ne može primijeniti na štetu ako je kasnije donesen od onih prvobitnih. Toliko o međunarodnim konvencijama kojih su potpisnici sve članice Ujedinjenih naroda. Dakle, i međudržavni sporazum koji ide na štetu ne može biti obavezujući, jedino ako ide na korist – osnovni postulat u međunarodnom pravu. Hvala.

Vesna Teršelič: Prijedlog radnoj skupini je, dakle, razmotriti može li se promijeniti taj predviđen datum kako bi u mandat istraživački ušle i žrtve usmrćene prije 1. siječnja '91. Dakle, ovo je smisao konzultacija, konzultiramo se i to je prijedlog. Ja bih sad, čini mi se da nema više ruka za načelne komentare pa da krenemo lijepo po statutu. Izvoli Ljiljana glasno.

Ljiljana Canjuga: Ja bih predložila da se uzme 1. 01. 1990. zato što se onda uzima cjelokupna godina, zato što se daje mogućnost komisiji da široko gleda na razdoblje toga događanja jer mi svi znamo da su se tada događali zločini koji su imali izrazito obojenu etničku pripadnost što znači da oni možda nisu ušli kao zločini u ratu, ali su možda imali i te kako djelovanje na kasnije razdoblje. Znači, sad bez obzira da li naš zakon uzima svibanj devedesete ili kolovoz devedesete kao početak rata, ja ne vidim argumentaciju potrebnu dovoljno dobru za sužavanje na 1. siječnja '91. zato što je to ICT to uzeo. ICT je to uzeo zato što je to bilo definiranje međudržavnog sukoba u tom razdoblju. Mi ovdje gledamo naš teritorij, gledamo prvenstveno interes žrtve i mislim da je ova argumentacija sasvim dovoljna u tom smislu definirana.

Vesna Teršelič: Hvala Ljiljana. Je li možemo onda prolaziti kroz statut pa dokle stignemo do 17.00 sati. O pardon. Oprosti Marijana. Je, je. Izvoli.

Marijana Toma: Evo ovako, što se tiče zašto je ovo nazvano nacrtom statuta, odnosno zašto nije neko drugo ime. Naime, uz najbolju volju mi još uvek nismo uspjeli da nađemo rešenje koje se zove odnos Republike Srbije i odnos Republike Kosovo i na koji način će se to

regulisati s obzirom na stav Republike Srbije prema nezavisnosti Republike Kosovo tako da zbog toga ovo nismo nazvali međunarodnim ugovor, već smo dali neko privremeno ime da to bude tako pa sad. Da vidimo na koji način ćemo uspeti da izlobiramo Srbiju ustvari da uopšte uđe u nešto što će imati veze sa, u čemu će učestvovati Republika Kosovo. A što se tiče ovih datuma, to prosto, mi smo držali Haaškog tribunala, međutim krajnju cifru, krajnji broj koji smo uzeli je broj koji smo uzeli da bismo uvrstili i Republiku Makedoniju i sukob koji je trajao na teritoriji Republike Makedonije, koji je, doduše, bio relativno kratak, ali da bismo dobili Republiku Makedoniju u ovu čitavu inicijativu, zbog toga smo uzeli ovaj deo.

Vesna Teršelić: Hvala. Ona bih predložila da idemo kroz opće odredbe. Da baš ne uzimamo jedan po jedan. Pa zašto ne? Član 1. Veljko Vičević.

Veljko Vičević: Vrlo kratko. Pri kraju, ovo bivše Jugoslavije, taj termin treba izbaciti van i treba i treba koristiti i dalje termin SFRJ. Dakle, je l' tu malo koketiramo s terminima, razlika je identična, mada i taj, kad uzmemo termin SFRJ, postaje upitan jer nismo nigdje naznačili da li SFRJ, možemo to i obrazložiti, je ista nakon promjene Ustava u Republici Srbiji '89. godine kad su oduzeli prava autonomijama i više autonomije, pokrajine nisu. I sada da to dalje ne obrazlažem. Već devedesete već imamo u Hrvatskoj višestranačje i tako dalje, ali mislim da ovo SFRJ može zadovoljiti sve. Dakle, da izbjegnemo skraćenicu Jugoslavija. Hvala.

Vesna Teršelić: Mario Mažić pa Katarina.

Mario Mažić: Ja bih sad samo za onda cijeli statut dalje kad se nabraja, dakle oružanim sukobima, o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava, dakle da svuda stoji i drugim, a ne samo teškim kršenjima ljudskih prava.

Vesna Teršelić: Hvala Katarina.

Katarina Kruhonja: Pojašnjavajuće pitanje. Kad piše „s ciljem utvrđivanja činjenica o oružanim sukobima, ratnim zločinima“ i tako dalje. **Šta znači pod ovim „činjenica o oružanim sukobima“? Šta točno će se utvrđivati?** Datumi kad je počelo, mislim šta je to? Ili treba pisati samo sa ciljem utvrđivanja, ne znam, ljudskih gubitaka, nestalih, ratnih zločina, teških povreda humanitarnog prava u periodu oružanih sukoba. Ne znam šta znači ovo „činjenice o oružanim sukobima“. Šta pod tim podrazumijevate?

Vesna Teršelić: Marijana izvoli.

Marijana Toma: Pod, ustvari detaljno objašnjenje stoji u članu 21 Vremenska i teritorijalna nadležnost REKOM-a i zatim u članu 22 kada se kaže činjenica o oružanim sukobima, kršenja, odnosno prava kojima se REKOM bavi uključuje ubistva civila i ratnih zarobljenika, porobljavanje protivnika, protupravno zatvaranje, deportaciju, prisilno premeštanje, silovanje i druge teške oblike seksualnog zlostavljanja, mučenje i druga nehumana dela, prisilne nestanke, oduzimanje imovine, uzimanje taoca, uništavanje verskih i kulturnoistorijskih i korištenje... Tako j. I povredama ljudskih prava. Ali kao što vidite, ovde u članu 22 mi smo ostavili otvoren mandat. Naime, nismo hteli da zatvorimo ovu listu jer smatramo da, kao što je iskustvo dosadašnjih komisija pokazalo, da se vrlo često tokom rada komisije i tokom uzimanja izjava pojave, prosto se pojavi potreba za još nečim dodatnim i zbog toga smo ostavili ovakvo relativno otvoren mandat da komisija ima za mogućnost da u toku svog rada doda još nešto čime bi se moglo da se bavi.

Katarina Kruhonja: Pa onda bih ja još samo nastavak, sad smo već na članu 22 u vezi tog pitanja. ovo što ste pročitali, to sve govori zapravo o povredama ljudskih prava i žrtvama ratnih zločina, a mi govorimo i da ćemo utvrđivat i ljudske gubitke. I vojne, i civilne i kolateralne i tako, u drugim nekim člancima. malo mi je to zbunjujuće.

Nikoleta Poljak: Pojavljuje se kroz cijeli tekst „činjenice o oružanim sukobima“. Na nekom drugom mjestu činjenice o ratnim zločinima i teškim kršenjima. I sad kako ste ovo lijepo objasnili i kako ste to objasnili što to ustvari znači, po onome što smo mi u Centru za mir, mi smatramo zaista da treba izbaciti činjenice o oružanim sukobima. To je povezano i onim zadatkom pod broj 5. Jer to zaista ide preširoko. Znači, kako u članku 1, tako i u članku 21. Znači, nakon ovog SFRJ treba biti točka. A ne znači kao „političkim i socijalnim okolnostima“. Pa 'ko će to raditi? Onda žrtva više nije u fokusu. onog trenutka kad mi počnemo razgovarati o političkim i socijalnim okolnostima, žrtva, ja mislim da će biti zaboravljena. Jer mi smo sad, samo nas ovdje malo u RH razgovarali koliko minuta o datumu koji nam je važan. A razgovaramo o žrtvi. Tako da negdje mi bi da se izbac i to „činjenice o oružanim sukobima“ kroz cijeli tekst.

Vesna Teršelič: Hvala. To je bila Nikoleta Poljak za transkript. A sada se javila Manda Patko.

Manda Patko: Evo ja moram priznati da ja nisam proučila ovaj statut jer sam ga dobila kasno u petak i moram priznati da mi se zablokirao faks pa ga nisam cijelog dobila, ali ovdje moram pitati. Kaže: „... o oružanim sukobima, ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava“, da li se u ta „ljudska prava“ ubrajaju i nestali? Ali ne piše nestali, a ovdje pod člankom 22 piše „ubojstva civila i ratni zarobljenika, porobljavanje, protupravno zatvaranje, deportacija i prisilno premještanje stanovništva, silovanje i druge teške oblike seksualnog zlostavljanja, mučenja i druga nehumanitarna postupanja kojima se namjerno stvara velika patnja, prisilne nestanke, oduzimanja i uništavanja imovine velikih razmjera, uzimanje taoca, uništavanje vjerskih i kulturnopovijesnih objekata, korištenje civila i ratnih zarobljenika kao živih štitova“, ali nigdje ovdje u članku 22 ne piše pronalazak nestalih osoba.

Marijana Toma: Ovo su kršenja prava.

Manda Patko: Ali kršenje je pravo... Malo se spominje o nestalim osobama.

Marijana Toma: Ima u članu 20, u zadacima REKOM-a.

Vesna Teršelič: Naime, kad je spomenut pronalazak žrtava, tu treba biti jako oprezan, sa tim se može manipulirati, nažalost. I to se može desiti da se ljudski ostaci nađu, no međutim da se ne identificiraju. Ne samo to. Ima x-slučajeva. Mi imamo, s obzirom da pratim suđenja za ratne zločine, znam koliko ima još onih ljudi koji traže svoje i koji ih ne mogu naći ili mole da se dobije podatak. Isto tako sam i čula da ima nekih ostataka koji se ne identificiraju. Mislim, tu treba biti... Ja razumijem kada se treba ovo unijeti, ali treba biti oprezan s tim. Svuda su moguće manipulacije. Osim toga još sam se nešto htjela javiti. Moram priznati da mi ovi ciljevi REKOM-a, mislim da tu ima nekim, ne znam, kad ih iščitavam, nemojte me krivo shvatiti, ali nekako su mi... Ima stvari koje... doprinos... članak 9, rekla sam, „priznanje nepravdi nanesenih žrtvama, obnova njihovog dostojanstva, uspostavljanje mehanizama i razvijanje prakse suosjećanja i solidarnosti“.

Vesna Teršelič: Je l' mogu apelirati da idemo članak po članak? Pogubit ćemo se. Znam da je sve povezano, ali pogubit ćemo se.

Vesna Teršelič: Meni je deveti ostao, a imamo i ranije ovih.

Vesna Teršelič: Možda je bilo dovoljno komentara s prvim, a možda ima još neki?

Ljiljana Canjuga: Za članak 1. Znači, kad se govori o činjenici, mislim da je izuzetno bitno da činjenica bude vezana za vidljivo oštećenje. Znači, ako imamo kategoriju šta je žrtva, da je ona vezana sa definiranom štetom ili psihičkom, ili fizičkom ili emocionalnom, onda imamo i štetu na prostoru u smislu urbicida, kulturocida, ekocida, onda znači kod utvrđivanja ovih činjenica da na neki način spomenemo da mora biti vidljivo oštećenje da ne bi bilo ono joj bolila me glava, imao sam psihičkih tegoba zato što je neko na mene, ne znam, bacio jabuku. Golim okom.

Vesna Teršelič: A što je s PTSP-om onda? Ne, ne, sve u redu. Marijana, ja bih samo pitala, dakle, meni je jasno da je utvrđivanje „činjenica o oružanim sukobima“ pokušaj da se pokrije jedno jako veliko polje koje se kasnije objašnjava u različitim člancima, ali evo samo... Mislim da je bilo dosta jasno da postoji jedna zabrinutost oko tog terminološkog izbora pa da preporučamo još jedan pogled na taj termin i možda neki zajednički napor da se ipak možda nađe neko drugo rješenje.

Marijana Toma: Pa kada smo razgovarali o ovom „utvrđivanju činjenica ratovima, odnosno o oružanim sukobima“, mi smo imali u vidu komentar, komentare koji su došli za vreme treninga u Beogradu, koji je održan u novembru 2009. godine gde su predstavnici Udruženja, „Majke Srebrenice“, insistirali na tome da pripreme na primjer upravo na pitanju Srebrenice i ulazak vojske Republike Srpske na teritoriju Srebrenice i sve one pripremne faze koje su prethodile samom ubijanju civila i ratnih zarobljenika na teritoriji Srebrenice koji je trajao danima moraju da uđu u mandat ove komisije. Tako da ukoliko ostanemo samo na teškim kršenjima i tako dalje, mi prosto nećemo, izgubit ćemo iz vida, barem je to bio njihov stav, da ćemo izgubit iz vida čitav taj... Ono što je za njih najveći problem je bio da se uopšte uzme čitava ta atmosfera koja je vladala pred ulazak vojske Republike Srpske na teritoriju Srebrenice i to je na nas zaista ostavilo ogroman utisak. To će u velikoj meri zaista na neki način otežati rad komisije. Ja sam sigurna u to, ali mi smo inače i pretpostavili stvaranje jednog posebnog odeljenja koje bi se bavilo samo kontekstom, tim nekim pripremnim delovima u kojima bi sedeli istoričari, a i demografi i pravnici, koji bi mogli to da urade. Mislim ja sam lično, ako mogu sada da kažem, ne ispred radne grupe, ja sam lično protiv toga da se ide ispred bilo kog datuma i iza bilo kog datuma i da se radi bilo šta osim činjenica kao istoričar, ja prosto smatram da je nemoguće. Ali smatram isto tako da moramo da imamo sluha za zahteve udruženja žrtava kojima je pored tih odgovora na pitanje tko, gde, kada i kako jako važno da dobiju i odgovor na pitanje zašto se nešto desilo. Da se pripremao rat i tako dalje.

Vesna Teršelič: Ali nije li to pokriveno činjenicom da je riječ o ratnom zločinu, dakle priprema genocida u Srebrenici je isto tako nešto se utvrđuje i istražuje zato jer je riječ o ratnom zločinu. Nisam sigurna da je ovaj argument dostatan pa da se u članku 1 ostavi ova formulacija. Dakle, da posjetite još jednom taj članak. Mario.

Mario Mažić: Pa ja imam argument koji će valjda biti dostatan. Naprosto utvrđivanje činjenica o zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava ne podrazumijeva sve što je u ovom statutu ušlo u mandat komisije. Mislim ako ćemo popisivat neke ljudske gubitke, uzmimo u obzir da su mnogi ljudi ubijeni, a ne u ratnom zločinu, tako da ako će se i time baviti, to nije niti ratni zločin niti drugo teško kršenje ljudskih prava, ono što se pod time podrazumijeva, nego je neka činjenica o oružanom sukobu da je taj i taj vojnik tu i tu ubijen u borbi. Ako ćemo pisati ljudske gubitke, ova formulacija nam treba naprosto zato što ju ova druga ako se izbacuje zatvara.

Vesna Teršelič: Hvala. Manda.

Manda Patko: Ovako, kako ćete definirati one žrtve koje su bile na okupiranom području, ostale su na okupiranom području i ubijane su u toku njihovog mandata koji su oni imali prije vraćanja Hrvatske na svoje teritorije. Kako će se oni tretirati onda?

Mario Mažić: Ovisno o okolnosti kako je počinjeno. Na ovaj način će sigurno ući u mandat, ako su ubijene u ratnom zločinu kao ratnom zločinu, ako su bile na primjer...

Manda Patko: Na okupiranom području više nije bilo rata, ali su ostajali civili, sve Hrvati koji su poslije ubijani.

Mario Mažić: Ne, to je iznimno važno pitanje. Evo napokon i da smo to pitanje povukli koje mislim da je u ovim konzultacijama dosad promaklo.

Manda Patko: ali tako je bilo i u drugim krajevima.

Mario Mažić: Naravno, i to treba uzet u obzir, ali mnogo njih je ubijeno i od same administracije Republike Srpske krajine, neki su ubijeni u nečem što bi nazvali teroristički čin, ali činjenica je da su ti nekakvi ljudi ubijeni, naročito oni koji su ostajali u miješanim brakovima i tako dalje.

Manda Patko: Ubijeni su i koji su puno krali, pa ti imaš više, ja imam manje pa ću ja tebe ubiti što ti imaš više. I takvih je slučajeva bilo. Kako sad da se oni tretiraju?

Vesna Teršelič: Evo još jedan konkretan prijedlog samo za razmatranje „činjenice o usmrćenima“ umjesto „činjenice o oružanim sukobima“, usmrćeni, dakle, podrazumijevaju ubijen civile, ubijene vojnike, pripadnike paravojnih skupina... Izvoli Mario.

Mario Mažić: Ali činjenica o usmrćenima između 1. 1. '91. i 1. 1. 2001. podrazumijevaju i ljude koji su, mislim, ovako ubijeni u Zgrebu u pljački, mislim, ili u Ljubljani tako da... E to je druga stvar.

Vesna Teršelič: Riječ je o činjenicama usmrćenim u oružanim sukobima. Tu mi se čini to bitno. Ljiljana Canjuga.

Ljiljana Canjuga: Ja bih rađe predložila termin nasilne smrti nego usmrćenima u ratnim sukobima jer je to već klasifikacija i određena konotacija jer nasilna smrt može biti ipak šire od *usmrćenja*.

Vesna Teršelič: O. K. Došli smo na ljudske gubitke i taman, u tom času Igor Roginek je žrtva.

Igor Roginek: Ne, ne, ne, neću o ljudskim gubicima, nego „činjenica o oružanim sukobima“, ja se bojim da ako će to stajat, da će to stvarno otići vrlo široko. Mislim tu će se morati uvrstiti, morat će se komisija baviti medijima, ratnom hušačkom propagandom, novinarima, krivotvorenjem i falsificiranjem podataka i slično. Mislim... da uključujući naravno ne samo medijsku propagandu nego i politiku, pa i sve, kad se održala koja bitka, gdje je napao, tko je koga granatirao... Bojim se da će puno vremena i kapaciteta komisiji pojest utvrđivanje činjenica o oružanim sukobima.

Vesna Teršelič: Hvala. Mario.

Mario Mažić: Ja bih samo dodatno predložio radnoj grupi da jako dobro razmotri ovaj prijedlog koji je gospođa Manda Patko dala jer mislim da je iznimno relevantno, posebno za Hrvatsku, da vidimo kako će se moći, mislim možda to ne treba biti u statutu, ali čisto da i o tome razmišljamo, na koji način ćemo zaista utvrđivati činjenice o ljudima koji su ubijeni, stradali na teritoriju Srpske Krajine u trenutku kad se nisu događale borbe. Jer to je poprilično velik broj ljudi i jako važno pitanje u kontekstu Hrvatske.

Vesna Teršelič: Sve je snimljeno i bit će zapisano. Ana izvoli, samo, molim te, do mikrofona. Ana Kvesić.

Ana Kvesić: Nema mi te Ružice Spasić, ali da je ona ovdje, ona bi bila pitala: a što je sa žrtvama koje su devedesete otplivala Dunavom s Srbima, jer takvih žrtava je bilo. Ne znam u koji datum onda oni spadaju.

Vesna Teršelič: Čim dođemo do datuma, odmah će se otvoriti rasprava je li 1. 01. '90. ili 1. 01. '91. Manda Patko.

Manda Patko: Ja bih se samo nadovezala. Mislim neću demantirati, vjerojatno je i Srba išlo otplivati Dunavom, ali je jako puno i Hrvata otplivalo Dunavom. A oni Srbi koji su ubijeni isto i nestali, još se uvijek vode nestali u Vukovaru, i isto se još uvijek traže. Ja sam zato da se svi pronađu, bilo koje nacije da je, jer svaka žrtva je žrtva i meni je žao svake žrtve koja je tako nastradala, ali neka i oni progovore koliko je Hrvata otplivalo Dunavom, a da se još uvijek traga i ne zna za njih. A Ružica Spasić je svoje pronašla i ona jeste zastupala jedan dio Srba, ali je imala onaj svoj krug ljudi koji je imala oko sebe. A ja sam razgovarala sa par gospođa koje isto traže svoje supruge od '91., srpske nacionalnosti. Ona je njih samo jednom dovela na sastanak u Osijeku. Kažem opet, još jedanput ponavljam, puno je Hrvata otplivalo Dunavom i prije sukoba u Vukovaru.

Vesna Teršelič: Predlažem da ne govorimo mišljenja onih kojih nema. Veljko Vičević.

Veljko Vičević: Pošto smo još uvijek na članku 1, ja predlažem nešto što mislim da iz iskustva iz svih konzultacija do sada, da smo uvijek razgovarali, i to predlažem predlagачu ovog nacrt, da jednostavno u toj točki 1 makne ovo „ciljeve utvrđivanja činjenica“, ovo prvo,

„o oružanim sukobima“. Sve ovo zadovoljava i onda ćemo evidentirati sve kako treba. Ako uzmemo u obzir ratne zločine i teška kršenja ljudskih prava izvršenim, ovdje je bitno što ovdje piše, u ratovima na području bivše SFRJ. Dakle, ovi oružani sukobi, ovdje po meni, ionako nemaju mjesta jer dalje spominjete vrijeme, razdoblje i spominjete ratove. Dakle, a s čime ćemo se baviti? Inicijativa kad je krenula, krenula je da je u fokusu žrtva, odnosno da ćemo pobrojati žrtve ratnih zločina i teška kršenja ljudskih prava. Nikada do sada u raspravama nisu isticali istraživanje činjenica o oružanim sukobima, nego smo svi razgovarali upravo o tome. I moj prijedlog, da konačno se maknemo sa ove točke 1, jer ne znam koja je pobuda jer ovo je dovoljno široko da se onda i na okupiranom području, jer ja znam da tada konkretno nije bilo sukoba i rata, takozvana Krajina je tamo vladala, ali je to vrijeme obuhvaćeno u događanjima koja mi tretiramo kao Domovinski rat i sve što je nastalo na tom području, mada to konkretno nije bilo vođenja bitke, mora se evidentirati kao žrtva ili zločina ili stradalnik. To smo već u svim raspravama koje smo vodili rekli da jednostavno ne možemo miješati žrtvu ratnog zločina sa stradalnicima u istom periodu. Stradalnici imaju svoj registar, a žrtve ratnog zločina moraju biti obilježene mjestom, vremenom i sa bar dva, odnosno više verificiranih izvora koji to dokazuju. I ako tako postavimo stvari, sve će biti jasno. Jer stvarno mislim sad, kad malo bolje gledam, ovdje nema mjesta „oružanih sukoba“, a poslije služimo se terminom rata. Pa pročitajte i sve će biti jasno. Hvala.

Vesna Teršelič: Hvala Veljko. Katarina.

Katarina Kruhonja: Mislim da smo sad sve rekli oko tog pitanja. Mene je na to, uopće sam se osvrnula na to, na taj termin radi toga što mi se čini da smo zaboravili, ili ja više ne vidim, da je naša temeljna stvar da doprinesemo zapravo razumijevanju ili da napravimo da se naše države sastanu i da se dogovore i naprave, certu podvuku i kažu koliko je bilo ubijenih, koliko je bilo nestalih, koliko je bilo ratnih zločina, koliko je bilo teških... To je ono što mi hoćemo, a time ćemo zapravo pomoći da se utvrde činjenice: kakav je to oružani sukob bio, šta se to događalo i da to ne treba, evo, stajati. Ništa drugo.

Vesna Teršelič: Hvala. Čini mi se da prelazimo na članak 2. On izgleda dosta nevino. Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: Samo podsjećam da sam ovdje rekla da postoji razlika terminološka, pojmovna razlika između teritorija i prostora. I da se onda mora, onaj koji je to sastavio, da mora znati tu razliku. Jer ako se...

Vesna Teršelič: O. K. Dakle, na teritoriju.

Ljiljana Canjuga: Znači da, na teritoriju, jer prostor obuhvaća i vrijeme, a onda to znači i državne granice i sve ono što to podvlači.

Vesna Teršelič: Hvala. Prostor se sustavno mijenja u teritorij. Članak 3. Znak i logo. Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Pa slušajući pažljivo Marijanu, ne znam zašto se to zove statut, nadam se da je to samo privremeno. Da će te vi izlobirat koga god već treba u Srbiji da se riješe neki problemi. U slučaju, znači to ima smisla da ostane znak i logo i ovo što dalje piše, kad to bude

statut komisije, ali u kontekstu akta, mandata, deklaracije, konvencije čega god, to, mislim, nema logike da naprosto stoji ovdje u ovoj fazi.

Mirjana Toma: Ja se izvinjavam. U većini statuta komisija jest stajalo.

Ivan Novosel: Ne, ne, ne, ne to, nego u statutu ako ovo zovemo mandat, onda u mandatu nema, a ovo poslije, kasnije normalno da treba stajati. Logo, znak i ... Mislim treba ga definirati i staviti ga kao aneks. Mislim na kraju, to sve stoji, ali to je druga...

Veljko Vičević: Pa u principu nemamo nekih zamjerki na prijedlog sjedišta, ali sagledavajući inicijativu i probleme koje imamo u Bosni i Hercegovini, sa radom Koalicije za REKOM, da su odstupili neki pokretači, da oni koji su to prihvatili, pa su i ti sad odstupili. Sad uopće ne znam tko se tamo bavi sa time. Jednostavno, ne možda je to smiješno, al' mislim da smo rekli da sa ovim se ide pred parlamente i pred vlade. **Ozbiljnost prijedloga traži od nas i odgovornost da imamo najstabilniju situaciju tamo gdje ćemo predložiti da bude sjedište. Mi imamo najnestabilniju situaciju u Bosni i Hercegovini momentalno.** Iskustvo nas uči da tamo stvarno se ne zna tko pije, tko plaća i jednostavno kažem kako braniti onda stav Sarajevo. Druga stvar. Bosna i Hercegovina, nemojmo zaboraviti da još uvijek ima protektorat. I kako će se to eventualno uklopiti. Gledajte, imamo namjesnika tamo. Moramo to priznati. Dakle, osim njihovih izabranih instrumenta vlasti, imaš čovjeka koji to sve može regulirati jednim aktom. Kako će se to uklopiti, ja samo to pitam, ništa drugo. Hvala.

Vesna Teršelić: Ja bih samo rekla da je po kriteriju brojnosti žrtava i stradanja to prijedlog. Mislim da je radna grupa to imala na pameti. Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Pa ja mislim da se kao jedan argument u korist Sarajeva argumentirati u smjeru da možda bi to državama bilo i najzanimljivije, najprije bi se možda složile oko toga, jer nemojmo zaboraviti da je nasljednik Pakta o stabilnosti u jugoistočnoj Europi Vijeće za suradnju na tom području upravo smješteno u Sarajevu gdje su se najlakše dogovorile oko toga pa, ne znam, možda bi u tom kontekstu, uz ono što se vodila radna skupina, trebali to sagledati.

Vesna Teršelić: Hvala. Još neki komentar? Idemo na peti. Razdoblje djelovanja. Tu je već bilo komentara. Paralelno su se digle dvije ruke. Slaven Rašković pa Ivan Novosel.

Slaven Rašković: Ja bih se samo htio referirati na razdoblje djelovanja. To mi je malo, brine me to što još ništa ne znamo o načinu financiranja komisije kad jednoga dana bude osnovana i općenito o ljudskim resursima koji će ta komisija jednog dana moći imati, dakle ne govorimo o članovima komisije kao takvima, nego o ljudima koji će na terenu određivati posao koji komisija mora odraditi i nisam siguran, mislim koliko će u tom smislu se uspjeti kod država ostvariti, dakle, koliki, će moći uopće biti budžet te komisije. Zbog tog mislim da bi razdoblje djelovanja svakako trebalo staviti što je šire moguće. Znam da sad ne treba ići na razdoblje deset godina, ali **moj je prijedlog da se što je moguće više produži, dakle ukupno moguće djelovanje komisije, a ne da se ograničava na dvije godine ili dvije i pol godine, što može kasnije postati veliki problem.** Eto, samo toliko.

Vesna Teršelić: Hvala. Ivan.

Ivan Novosel: Pa ja mislim da ne moramo ići u članak šest, da ne moramo, pet, da ne moramo znači ići u desetogodišnje ili neko drugo iskustvo, da su nam referentna iskustva trajanja, razdoblja drugih komisija. Ja bh samo volio da se ovdje uz razdoblje pripreme doda i razdoblje za produciranje završnog izvješća, koje bi trebalo biti još od tri do šest mjeseci, ali preferiram da je šest, i definitivno treba zadržat ovaj stavak drugi, samo ga, ne znam, da l' je dobro da ga REKOM sam može samo produljit ili netko drugi. To sad treba, o tom, to je, to je drugo pitanje za diskusiju, ali mora ostaviti taj sigurnosni ventil da se može produljiti u slučaju da dođe do nekih nepredviđenih okolnosti koje su u radu komisije uvijek...

Vesna Teršelič: Pa ja bih možda predložila da osnivači REKOM-a mogu produžiti mandat REKOM-a za najviše šest mjeseci.

Ivan Novosel: Ali to je, ali to je pitanje na koji način. Znači na prijedlog REKOM-a?

Vesna Teršelič: Na prijedlog REKOM-a.

Ivan Novosel: I kako će to?

Vesna Teršelič: Na prijedlog REKOM-a, osnivači REKOM-a mogu produžiti mandat.

Ivan Novosel: A mehanizam?

Svi: Parlamenti. Parlamenti.

Ivan Novosel: Ne. Znam da parlamenti, al' mislim da bi možda bilo dobro...

Vesna Teršelič: Moguća najblaža, najblaža forma bi bila na prijedlog REKOM-a, osnivači REKOM-a mogu dati suglasnost na produženje mandata.

Ivan Novosel: Da

Vesna Teršelič: Dakle da, ne moraju sad neki dodatni dokument, dovoljno je da...

Ivan Novosel: Nego samo da se, da se detektira osoba?

Vesna Teršelič: Tijela, gdje...

Ivan Novosel: Institucija koja ga produžuje...

Vesna Teršelič: Da.

Ivan Novosel: Bez, bez da se...

Vesna Teršelič: Ako su parlamenti, to je parlament, mislim, da ako je vlada, to bi bilo lakše.

Ivan Novosel: Ne bi. Ne bi.

Vesna Teršelič: Dakle, ne znamo tko će biti osnivači. Ljiljana Canjuga pa Mario Mažić.

Ljiljana Canjuga: Vezano za članak 5. S obzirom da ja volim preciznost, a ovaj mi je, jedinica je poprilično neprecizna. Naime, ovaj dio obuhvaća razdoblje, može se tumačiti da je unutar tog razdoblja zapravo uključeno razdoblje priprema. Pa bi ja predložila da se umjesto obuhvaća stavi izraz započinje. Znači, onda se zaključuje da to mandat počinje teći nakon što su završene šestomjesečne pripreme, a ne da su te šestomjesečne pripreme unutar mandata. Znači, ovdje se precizno treba definirati i s time vezano za produživanje staviti, jednostavno napomenu da se može još dva puta po šest mjeseci produžiti. Znači, može i ne mora, onda već to daje tu kategoriju da se može zatražiti, da se može odobriti i tako dalje.

Vesna Teršelič: Hvala. Mario Mažić pa Katarina Kruhonja.

Mario Mažić: Ja sam samo htio predložiti onda paralelno još rješenje, to je da ipak ostaje da REKOM sam odlučuje o produžetku svog mandata, a ne osnivači.

Vesna Teršelič: Katarina.

Katarina Kruhonja: Mi smo isto za to da bude malo duži mandat, da bude barem tri godine, koje bi drugih šest mjeseci, tih dodatnih bilo za izvještavanje, je l' da možda tako bude... Mislim da je Tin Gazivoda rekao dobro kako bi to trebalo formulirati, da je to, ne znam, mandat traje tri godine, od toga, ne znam, pola godine pripreme, dvije godine istrage i jednu godinu i šest mjeseci. Ali u svakom slučaju barem za pola godine duže. Barem za pola godine duže. Hvala.

Vesna Teršelič: Hvala. Pa mislim da smo dali dosta prijedloga. Idemo dalje. Članak šest. Zastupanje i predstavljanje. Čini se da je tu sve O. K. Odlično. Sedam. Uporaba jezika, nije još... Mislim, da pustimo radnoj grupi? Imate prijedlog za nju? Radna grupa čezne za prijedlogom. Katarina.

Katarina Kruhonja: Svakako, pa i piše negdje dalje, da izvješće će biti na svim jezicima. Mislim to svakako, a da svjedočanstva budu na jezicima materinjim. Kako da kažem? A da se prevode oni koje moraš prevesti, koje ne razumiješ, je l'? Na sve ostale jezike. Jer, mislim, ajde... Pa ne ali... Mi smo razmišljali oko toga ajde da sada svjedočanstvo neka žrtva govori iz Hrvatske ili iz Srbije, svejedno, mislim iz Srbije, i sad nju prevedeš na srpski ili hrvatski, pa to bi bilo frustrirajuće. Ja mislim.

Ljiljana Canjuga: To je sad relativno.

Katarina Kruhonja: Ne znam.

Ljiljana Canjuga: Naime, SFRJ.

Vesna Teršelič: Ljiljana Canjuga.

Ljiljana Canjuga: Da. Ja se ispričavam što ovako upadam. Mi svi gledamo to u kategoriji srpski ili hrvatski, međutim imamo slovenski, imamo makedonski, imamo albanski i tako dalje. Vrlo je bitno za osobu koja svjedoči da govori na svom materinjem jeziku, a ne da je silimo da govori ili srpski ili hrvatski ili bosanski. S druge strane, s druge strane i onaj koji sluša ima isto tako pravo da mu se prevede. Tako da... ne bih ja stavljala razumljivost ili ne razumljivost, već jednostavno kao pravo da se i čuje i sluša na svom materinjem jeziku. Onda se netko tog prava može odreći ili ne.

Vesna Teršelič: Mario Mažić pa Ivan Novosel.

Mario Mažić: Ja mislim da... mislim, samo hoću reći ono što je evidentno da nema drugog izbora nego da službeni jezici REKOM-a budu svi službeni jezici država potpisnica i tako dalje. I izvještaji se moraju prevest na sve jezike.

Vesna Teršelič: A to je ono što i onako poštujemo u izvještajima. Ako koalicija može, valjda može i REKOM.

Eugen Jakovčić: Popast ćemo zbog ovoga.

Vesna Teršelič: Mario Mažić. A pardon. Ivan Novosel.

Ivan Novosel: Pa to, to je onaj primjer, koji je imala Južnoafrička Republika koja je prevodila na jedanaest službenih jezika. Mislim, onda mi i na ovih dva prema njihovim jedanaest, tako da to nije problem, jedino s tim da bih ja još dodao da se, ne znam, nisam pametan, ali čisto u kontekstu toga da ćemo možda trebati, je bilo razgovora o tome da će REKOM propitivati i ulogu međunarodnih institucija. Sad ne znam da li to još uvijek stoji ili ne, negdje se o tome bilo spominjalo, ako ne drugo da se barem za izvještaj napravi obveza da bi bio još transparentniji, da se napravi obveza da se prevede i na engleski.

Vesna Teršelič: Marijana pa Vesa.

Marijana Toma: Pa s obzirom da izvještaji komplikovanih komisija imaju, sad ove posljednje, evo, peruanske ima devet tomova. To svakako znači na svakom jeziku bili bi svi tomovi, koliko god da ih bude, sa svim listama, ali ono što, o čemu smo razgovarali, to je da je obaveza svakako, mi smo to i predvidjeli, da se izdvaja, da se izda na kraju, da se pripremi sažetak izvještaja koji bi bio dostupan svima i koji prosto ne bi oduzimao previše vremena za čitanje, i s druge strane jedino bi taj sažetak onda išao na engleski jezik.

Vesna Teršelič: Hvala. Veso, izvoli.

Veslinka Kastratović: Pa ja... Za mene, ja neke znam ljude ovdje. Moram priznat da sam se ja danas uključila nakon dosta vremena. Neke ne poznajem. Pa ja ima problem sa ovom odredbom članka šest. Oprostite, al' ja ne vidim ni sa naočalama ni bez naočala. Sa naočalama vas vidim, a bez naočala vidim čitat, eto ti na sad. REKOM zastupa i predstavlja predsjednik ili predsjednica REKOM-a, al' način izbora. Mislim, možda sam nešto propustila. Tu mi je malo ostalo...

Vesna Teršelič: Za vezu iza.

Veslinka Kastratović: Džaba ti ga kasnije kad imaš naprijed odredbu da netko predstavlja, no dobro kasnije, ajde neka vam bude. E sad, kod uporabe jezika tu budite jako oprezni. Službeni jezik u Hrvatskoj je hrvatski jezik, žrtva vam je Mađar koji je, Mađarica ili Mađar, koji su zlostavljani na području Baranje, dakle bivšem okupiranom području. Koji taj jezik službeni je onaj kojim on govori?

Veljko Vičević: On govori svojim materinjim.

Vesna Teršelič: Ja bih rekla na jeziku žrtve koji on upotrebljava. Ili imate Srbina ili Hrvata koji je na području Vojvodine zlostavljan, protjeran. Sad izmišljam, ali imamo mi žrtve koje su iz Vojvodine istjerali. Kojim jezikom oni govore? Kojim, ovo službeni jezik ne mora bit jezik žrtve, a ona ima pravo na govor.

Vesna Teršelič: Pa mislim da su potrebne dvije odredbe, dakle na jeziku osobe koja svjedoči plus služeni jezici.

Veslinka Kastratović: E to je nešto drugačije. Kad kažemo službeni jezik, možemo imati problem, jer puno je lakše izraziti ono što žrtva govori. Vi uzmite baranjske Srbe, oni neki oko Dubuševice govore ekavicom, neki govore ijekavicom. Čovjeku je lakše onu najtežu muku izbacit na jeziku koji je njemu razumljiv, koji...

Vesna Teršelič: Prihvaćeno Veso, prihvaćeno. Sve je ušlo u transkript. Mario Mažić i Ivan Novosel.

Mario Mažić: Da. Ja bih rekao da, da je ovo upotreba jezika poprilično važno pitanje, da upravo treba, kad sam ja rekao da bi, da bi, dakle, REKOM trebao koristiti službene jezike članica, to sam mislio ono, u formalnom smislu, i tako dalje, izvještaji i to, ali mislim da svakako ovu odredbu treba uvažiti da svi oni koji su važni za, mislim REKOM, će vjerovatno razgovarat sa nekim međunarodnim promatračima koji su, ne znam iz Švedske, Švicarske, bog zna od kud, Nizozemske, i mislim da treba staviti odredbu da REKOM može raditi na svim jezicima ovog svijeta koji su relevantni, dakle koji sugovornici REKOM-a govore.

Vesna Teršelič: Dakle, REKOM ima obavezu osigurati prijevod sa bilo kog jezika na kojem govori osoba koja svjedoči. Ivan.

Ivan Novosel: Znači, potpisujem ovo, s tim da onda bi trebalo, znači, definirati isto kao, kao što je u sudskoj praksi. Dakle, sud u Hrvatskoj sudi na hrvatskom jeziku. U slučaju da se

pojavi stranac koji ne govori hrvatski jezik, sud mu osigurava prevoditelja. Mislim, to treba i tu napisat, samo treba naći pravni termin, to treba pitat Bogdana.

Vesna Teršelič: Hvala. Članak osam. Obaveza suradnje država sa REKOM-om. Pardon. Tako sam se zagledala u njega. Katarina.

Katarina Kruhonja: Pa da... Pogotovo ako će to biti nešto drugo, a ne statut, je l' da bi trebalo preformulirati ili ovaj kad se stavi da na temelju zakona ili akata, ili... mora se to zakonodavno pokriti, ta suradnja zapravo sa REKOM-om. Znači, države potpisnice ili osnivačice na temelju zakona, zakonskih akata trebaju omogućiti obavljanje nadležnosti, mislim da...

Vesna Teršelič: Je l' Vesa bila?

Veslinka Kastratović: Da. Ja sam, naime, htjela samo upozorit ako ovako već držimo ovakve odredbe, onda što ako se desi nesuradnja? Dakle, bilo bi dobro i to predvidjeti. Imati negdje na umu da se može desiti da države do određenog trenutka, ne kažem da su one loše ili dobre, ali jednostavno im se pokaže da je državna tajna i imate kao u sudskom procesu, onda zahtijevate da skinu tu vojnu tajnu, državnu tajnu, ne znam kakvu tajnu. Što ako se desi ne suradnja? Il' da se pozovemo o Zakon o pristupu informacija?

Vesna Teršelič: Hvala. Mario, Ivan, Igor.

Mario Mažić: Pa što se ovog drugog stavka tiče, dakle nadležni organi vlasti u državi ugovornici osigurat će na zahtjev REKOM-a pristup podacima u skladu sa zakonskim odredbama sa državama. Mislim da to treba dodatno definirat u smislu kad REKOM traži informacije, koju informaciju može dobit, koga može tražit te informacije, na koji način to oni njemu dostavljaju, šta ako se radi o službenoj, vojnoj, nekoj drugoj tajnoj, šta onda u tom slučaju? REKOM može to dobit ili ne može dobit, jer ako je u skladu sa zakonskim odredbama, to je poprilično jasno da ne može, al' treba, čini mi se, taj odnos REKOM-a i tu obveznu suradnju u smislu dostave dokumenata, informacija i tako dalje pobliže definirati, precizirati. To je onako poprilično važno pitanje, kopanje po arhivama, ovaj vojnim... I ostalim državama ugovornicama je strašno važna stvar. I mislim da je ovo onako...

Vesna Teršelič: Marijana pa Ivan.

Marijana Toma: Da. Oko ovoga smo mi na radnoj grupi jako puno razgovarali. Naime tu se, tu se, ovaj što se tiče i arhive i svega toga, prva... to je sada prva stvar na kojoj radimo, to je već... Započelo se na radu vezano za arhive, međutim tu smo obavezni da proučimo sve zakone o arhivama svih država ugovornica kao i sve zakone o slobodnom pristupu informacija i tako dalje. Mislim, ja nisam tu veliki optimista da će REKOM moći bilo šta, barem ne kad je Srbija u pitanju.

Vesna Teršelič: Hvala. Ivan.

Ivan Novosel: Ja mislim da u svakom slučaju, u tom dokumentu koji će se zvat kako će se zvat, da koristimo sad taj termin, a da ga ne zovemo statut, ne treba ići u detalje, u detalje raspisivati tu proceduru, već treba napraviti, definirati da se to uređuje posebnim pravilnikom, no međutim taj pravilnik ne smiju donositi članovi komisije. On mora biti kao aneks na taj, na taj mandat, isto kao što će biti aneks o uspostavi izbornog panela i tu bih ja preporučio radne grupe, dakle za ovo što si bila rekla Marijana, da proučavate ta dva zakona, da se u svakom slučaju proba konzultirati eksperte na domaćem pravu iz svake zemlje da daju svoje inpute da se to na najbolji način riješi. Jer mi se čini da je tu šuma propisa koja regulira i da u koaliciji nema dovoljno kapaciteta da to sami odvalimo. Prvo, u svakom slučaju, dakle, za taj drugi članak... hoće ostati takav tu ili još nešto malo tu pročačkat, našminkat, treba dodat da se uređuje posebnim pravilnikom.

Vesna Teršelič: Hvala . Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: S obzirom da smo još uvijek na članku osam, stav dva, ja bih htjela nešto reći. Iluzorno je opće očekivati da će biti otvaranje državnih arhiva, vojnih tajni, državnih tajni i tako dalje. **Mi cijelo vrijeme zaboravljamo da je nama polazište žrtva i svjedočanstva žrtve. Znači, ako je to nama polazište, onda mi na temelju svjedočanstva žrtve možemo zatražiti da nam se, kad nam se poklapaju informacije, dâ na uvid, potvrdi informacija ili ne, i evidentira da nam se to nije dalo. I meni se čini da će i to biti činjenica sama po sebi.**

Vesna Teršelič: Hvala. Sljedeći članak. Ciljevi REKOM-a. Veljko.

Veljko Vičević: Evo ovako. Ja ću se pozvati, ovo pod a) što piše, da se to preformulira da budemo konzistentni sa onim što smo rekli u članku jedan. **Dakle, izbaciti ratove i oružane sukobe jer im tu nije mjesto.** Cilj REKOM-a, u fokusu je žrtva, znači o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava i tako dalje. Mislim, ako smo tamo se uspjeli dogovoriti, onda u daljnjem tekstu gdje god se to pojavljuje to bi trebalo primijeniti da više ne raspravljamo što se toga tiče. **To je pod a), a ovo b), c), d) i e), evo ja ću samo pročitati komentar. To, po nama, je popis želja, a teško da bi to baš bili samo ciljevi. To bi bio popis želja koje su prihvatljive za pravilo gdje se navodi svrha neke djelatnosti, razlozi osnivanja misija i vizija, kao i ocjene i potreba. Dakle, mislim da to treba definirati možda puno jasnije, i da ne ostanemo u ovoj sferi, sad da ne analiziram do kraja rečenice, u ovoj sferi da one nešto bi pomogle, podržale i tako dalje, nego cilj mora biti konkretan po nama.** Hvala.

Vesna Teršelič: Hvala. Katarina.

Katarina Kruhonja: Na istom tragu smo mi raspravljali. **Mi smatramo da ovi, da ovo do b), d), c), d) i tako, da to možda može biti dio preambule. Zašto? Zato da bi doprinijeli nestalima, da bi to doprinijeli, pridonijeli priznanju nepravde. Da bi, da bi da, a da zapravo ovo što je u članku dvadeset, zadaci REKOM-a, koji su vrlo konkretni, trebaju ići u ciljeve ili opće ne moramo ciljeve kao takve, ne znam, definirati.** Al' to su vrlo, jer imaš mandat od tri godine ili dvije godine, tri godine, i u tom mandatu mi hoćemo prikupiti informacije i bla, bla, bla, a zato da bi doprinijeli da to ide u preambulu ili na neko drugo mjesto.

Vesna Teršelič: Mario.

Mario Mažić: Da. Ja se slažem, samo bih ono dodatno naglasio. Smatram da bi ciljevi trebali biti u skladu, dakle mora se vidjeti jasna poveznica ciljevi sa zadacima, da to ono, da to sve bude povezano i da sve bude vrlo konkretno, vrlo jasno, a da ovo što se tiče određenog tog političkog, i ne znam kakvog drugog doprinosa, to je strašno važno da komisija ima i tu jedan utjecaj na društva. Ali to postaviti kao konkretan cilj, pa ga onda razraditi, to je malo problematično, dakle ili ovo da se stavi u preambulu, ili na neki drugi način da se preformulira bilo bi sigurno sretnije rješenje, a da ciljevi budu vrlo, ovaj vrlo konkretni i onda da se iz njih jasno vide zadaci i tako dalje.

Vesna Teršelić: Pa čini mi se jako dobrim prijedlogom, samo što **za b) doprinos rasvjetljavanju sudbine nestalih, mislim da je to jako važno. Htjela bih da ostane u ciljevima i, dakle, da razgraničimo šta bi tu išlo u preambulu, a što bi trebalo ostati u ciljevima.** S time da još jedna stvar, ja sad kao da sam u nekim trenucima rekla prihvaćeno, mislim ja tu ne mogu uopće prihvatiti. Posve vam je jasno da mi sad u konzultacijskom procesu prikupljamo različita mišljenja, da bi onda na temelju svih tih mišljenja radna grupa predložila poboljšanje. Manda se javila.

Manda Patko: ... ciljem, već bih nazvala obvezom. Da je to obveza, da se u pronalasku nestalih, jer to je i humanitarno pitanje, a i ne samo naše pitanje koje tražimo svoje, već je i humanitarno pitanje u cijelom regionu i ja bi to nazvala obveznim, a ne ciljanim.

Vesna Teršelić: Marijana pa Mario.

Marijana Toma: Da. Pa mi smo, kada smo razmišljali o tome, nama je pitanje prisilnih nestanaka jedno on najvažnijih bilo, kada smo razgovarali o ovome. Međutim, tu smo ustavili doprinos rasvjetljavanju sudbine nestalih zbog toga što u svakoj od država postoje zvanične komisije koje se bave već ovim i svakako da ova komisija, odnosno REKOM ne bi htela da ulazi u sukob sa njima. Ukoliko možemo da doprinesemo njihovom radu. Ideja je bila da REKOM bi trebao da doprinese koliko god može, ali da i... Mislim da ne verujemo da će bilo koja državna komisija ili ured koji se bavi pitanjem nestalih, to nam je bila preporuka pravničke zajednice kada smo imali sastanak u Beogradu, da se neće države tako lako lišiti svojih ovlašćenja, barem za ove stvari, ali da ćemo svakako sarađivati sa njima, i to kasnije, ima, ima da ćemo sarađivati sa tim telima. Tako da smo zbog toga stavili taj doprinos rasvjetljavanju sudbine nestalih.

Vesna Teršelić: Mario.

Mario Mažić: Da. Ja bih još samo kratko, sad ono vrtim po glavi isto nisam točno siguran gdje jesam, ali možda čak **ne bi bilo loše na neki način razdvojiti ovo što se tiče štrašno konkretnih ciljeva, što se tiče konkretnih utvrđivanja činjenica, jer REKOM će, uz to što će provoditi terenska istraživanja i tako dalje, organizirati javna slušanja i te stvari od, ajmo reći, tog političkog značaja.** Dakle, ovo što se priča pomirenje među narodima, uspostava povjerenja i tako dalje, to sigurno, da izvještaj i da utvrđivanje činjenica tome pridonose, ali doprinose i ta javna saslušanja, pa možda na taj neki način razdvojiti isto između tog, dakle konkretnog istraživačkog dijela rada komisije i ovog drugog nekakvog rada komisije koji ima

taj društveni i politički značaj na taj jedan drugi način možda vidjeti da se, da se to razdvoji. Eto čisto kao prijedlog za razmišljanje, sad nisam siguran, ali možda...

Vesna Teršelič: Hvala. Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: Vezano za odgovor gospođe. Ona je dotaknula neku, jednu ključnu stvar zapravo. A to je, ovdje ima strašno ove visoke ovlasti ova komisija. Vi ste govorili o paralelizmu, što znači o nekim stvarima koje institucije u državi već rade. S obzirom da je težnja REKOM-a da bude sveobuhvatan zapravo završi sa nekim završnim izvješćem, tu će te morati na drugačiji način definirati taj paralelizam, odnosno tko koga izvještava, tko kome daje informaciju, tko je kome nadređeni, podređeni, jer istovremena aktivnost i završno izvješće, nekako mi ne idu zajedno. A i komisije koje se bave... Tako je... Razumijete, jednostavno i jedni i drugi ćete istovremeno raditi, na istome području, a ako neće biti odgovornosti tko kome daje informaciju, a ovdje imamo odgovornost za završno izvješće, mislim da ćemo doći u sukob sa ciljem. A to je sveobuhvatnost i registracija.

Vesna Teršelič: Hvala. Manda

Manda Patko: Ja bi samo još rekla da se komisija za zatočene i nestale bavi još od početka rata, takorekoć. Naša udruga je, se bavi već sedamnaest godina sa pronalaskom nestalih osoba i ja znam, gospodin Grujić, surađuje sa srpskom stranom, ali oni su tvrdi orah koji neće da priznaju gdje su još oni koje mi potražujemo. I mislim da je gospođa u pravu da ćete vi, da će REKOM isto istraživati ono sada što mi radimo već sedamnaest godina. I mislim da, ne znam, kako će se to definirati. Da li će komisija to pristati raditi? Ugasila sam ga. Dosta priče, je li'?

Vesna Teršelič: Ponovite Mando, molim vas.

Manda: Dobro. Pa mislim da, ne znam, ne znam kako će komisije i jedna i druga na to pristati da... Vjerovatno će vam možda dati podatke sve, ali naše komisije se bave s tim već sedamnaest godina, a i skupa sa našom udrugom i ne samo sa našom, već ima šest udruga koje su u savezu, koje ovaj traže svoje najmilije i mi imamo dobru suradnju sa gospodinom Grujićem. Mi znamo da je u Srbiji ključni, ključna istina, oni neće da dadu sve iako imaju. Mi smo bili i na sudu, na Vojnom sudu u Beogradu. Tražili smo isto dokumente da nam dadu, a oni su nama dali protokol koji smo, koji su nam već predali, koji su već sahranjeni, ali na, na rastanku je ovaj jedan rekao, kaže ako vam je... Al' mi nemamo više ništa, ali kad smo odlazili, ako vam još nešto treba, dođite kod nas. Znači, da oni imaju još tajnih podataka gdje su nestali, gdje se nalaze nestale osobe. Ali smo isto, kasnije smo razgovarali sa gospođom Natašom i ona je kao razgovarala sa njima i rekli su joj da su svi ti dokumenti poslani u Haag. Koliko ima tu istine ili ne, ali gospođa je u pravu, mislim da će to malo teže bit sa komisijama premda mi željno očekujemo da pronađemo svoje najmilije, jer sedamnaest godina je dugo čekanje.

Vesna Teršelič: Pa ja bi rekla da je tu bitno naglasiti komplementarnost, dakle da REKOM ne duplicira. Ne radi ponovno nešto što je Komisija za nestale ili Uprava za zatočene i nestale radile, nego dopunjava taj rad i da je šansa u onom što se može doznat kroz istraživački rad, kroz saslušanja.

Manda Patko: Vesna, mogu još nešto pitati?

Vesna Teršelič: Kako ne!

Manda Patko: Prije možda mjesec i po dana smo dobili od Feniksa, Udruge Feniks koja je u Zagrebu, koja traži svoje, isto najmilije, da je REKOM u zapadnoj Slavoniji išao, imao je adrese od onih koje svoje potražuju i da su došli na vrata onih, da je, da ih ispituju gdje su njihovi najmiliji nestali. Da li je to istina?

Vesna Teršelič: REKOM, zbunjena sam jer REKOM ne postoji, to...

Manda: Ustvari ne REKOM, nego Documenta, Documenta.

Vesna Teršelič: Documenta, ne u zapadnoj Slavoniji. Documenta radi u Sisačko-moslavačkoj županiji na dokumentiranju ljudskih gubitaka. Što znači da, doslovce, da od mjesta do mjesta prikuplja podatke o ubijenima i nestalima.

Manda: Da, ali su oni, odmah nazvali Feniks, svoju udrugu, i bili su jako uznemireni i rekli su, jer policija je prije dvije godine isto išla kod obitelji koji svoje još potražuju da daju izjave. Međutim, obitelji su se jako suprotstavile, jako su se bunili. Mi smo to prosljedili gospodinu Grujiću, i to je obustavljeno. Jer sad, ako obitelj dobije da ide na identifikaciju, znači već je uznemirena i ona pati već sve ove godine. I sada netko dođe da ponovno ispituje njih, djecu. Ljudi se jako uznemire, a pogotovo to su starije osobe koje bi volile da svoje pronađu. I kažem, ja sam, meni je ova rekla, sadašnja predsjednica gospođa Jasna, da ju je to jako iznenadilo i da su obitelji jako uznemirene po tome pitanju kako njih Documenta dolazi ispitivati gdje su njihovi nestali. Mislim ja sam vas to morala pitati, reći...

Vesna Teršelič: Apsolutno, ne, ne, dakle Documenta doista radi na dokumentiranju ljudskih gubitaka baš zato što činjenice o svim ubijenima i nestalima još nisu utvrđene i, nažalost, nemamo nikakav drugi način, nego ići na temelju dobre volje ljudi. Apsolutno svatko može reći: „Ne, ne želim razgovarati sa vama.“ Neki ljudi to i naprave, ali to je jedini način da doznamo i doprinesemo utvrđivanju činjenica.

Slaven Rašković: Ja sam jedan od istraživača Documente koji radi to na terenu, dakle mi popisujemo ljudske gubitke u Sisačko-moslavačkoj županiji. Mislim, to što ste vi rekli je istina. Obitelji jesu više puta već davale izjave i pogađa nas i sve, ali ono što naše iskustvo je da mi uvijek pristupamo ljudima da je to na dobrovoljnoj bazi. Ukoliko oni žele nama dati još jednom podatke o osobama koje su izgubile, mi uzmemo i maksimalno se trudimo da nikada, ako vidimo da su osobe potresene i to, da, mislim ili da ih smirimo, da uzmemo samo te podatke što je kraće moguće i slično. I često puta i ne uzmemo izjave jer vidimo da su u biti potresene i ukoliko se pokaže bilo kakav otpor, nama nije u cilju da nekog još više potresemo ili da iza sebe ostavimo osobu koja će biti potresena, nego nam je cilj da skupljamo podatke. Ukoliko obitelji nisu zainteresirane da nam daju ili ne mogu jednostavno, bol je prejaka, mi to nikad ne napravimo. Tako da... Mislim, mi smo čuli da su obitelji zvale Delfin i već smo razgovarali, Feniks pardon, Feniks, tako da znamo za taj slučaj, ali se, ono kažem, uvijek se trudimo. To je na dobrovoljnoj bazi i uvijek se trudimo pažljivo pristupati obiteljima i ostaviti njima da li žele s nama razgovarati ili ne. Eto samo toliko.

Vesna Teršelič: I ono što se dosad vidjelo je da, pošto izlasku na teren prethodi opširno istraživanje, u svoj dokumentaciji, u pisanoj formi, raspoloživa, dakle knjige, publikacije, novine, to se sve prikuplja prije, da se ne duplicira...

Manda Patko: Ali imate, sve te podatke imate kod gospodina Grujića. Manje-više sve, koliko je on željan da vam to da. Ali recimo, ja vas, prije par godina je kod mene došla policija isto. Nakon, ajde recimo petnaest, šesnaest godina, došla je isto policija da dadem izjavu gdje je moj suprug nestao. Ja sam njih pitala, koji puta da dam, koji puta? I u međunarodnom Crvenom križu i u našem Crvenom križu i u Zatočene i nestale kad sam došla iz logora. Nije bilo ustanove u Zagrebu kod koje ja nisam išla njega prijaviti. Gdje god su mi rekli, svagdje sam išla. I da bi oni nakon petnaest godina ponovno meni došli na vrata, pa mislim, meni je to bilo šokantno. Ja vjerujem da je tako i ovim obiteljima. Premda je humanitarno, premda je to ispravno, sve, ali to su šokovi.

Vesna Teršelič: Uz svu moguću pažnju, sa Upravom za zatočene i nestale nismo još razmijenili podatke. Razmijenili smo podatke sa Centrom Domovinskog rata, sa njima nismo. Slaven.

Slaven Rašković: Samo još jedno, dakle. Mi smo dosad na terenu obavili, ne znam, teško mi sad je reći koliko razgovora. Ispunili smo te kratke upitnike koje imamo za više od tisuću žrtava, i znači pristupili smo najmanje tisuću, da li obitelji ili susjeda koji su znali te žrtve koje su nestale ili poginule. Mi popisujemo, dakle, sve žrtve i moja procjena je da u tih, preko tisuću ispunjenih upitnika, mi smo možda do dvadeset ili trideset puta da su nam osobe odbile dati podatke ili da smo mi odustali od namjere tako da... Uz, kažem, opet oprezan pristup ljudima i uz nekakvu normalnu komunikaciju gdje mi ne želimo izvući od njih informacije i otići nego jedan normalan razgovor ili im pokušamo i malo pomoći i slično. Velika većina je na kraju pristala. Vrlo je mali broj onih koji su ili odbili dati podatke, ili da smo mi stvarno vidjeli da su osobe potresene pa smo odustali. Eto samo toliko.

Vesna Teršelič: I možda samo da još kažem da svaki put trebamo imati na pameti koliko trebamo biti zahvalni da su ljudi spremni ponovno govoriti i razumjeti kad nisu spremni, apsolutno to uvažiti bez bilo kakve daljnje diskusije. Isto kada razgovaramo o ovom statutu, imati na pameti koliko će to biti potresno za ljude kojima će pristupiti istraživači REKOM-a i koliko je bitan onaj dio razmišljanja, planiranja i organiziranja i podrške, psihološke potpore. Svaki čas imati to na pameti. Pa bi se ja time vratila na statut. I mi smo pričali o ciljevima i obvezama. Tako je, devet i u onom što treba ići u preambulu, eventualno. Je li imamo još? Da, da... Dobro, Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: Da nam vrijeme vrtoglavo ide, a mi smo tek došli do desetog, najveći kasniji prijevori su vezani za kriterije za izbor i praktički za ovlasti. Pa ako smijem samo nešto reći, kako sam si ja zamislila da bi otprilike REKOM djelovao. Meni je bilo logično da REKOM za polazište ima, počevši od poznatog prema nepoznatom, a ne ponovno utvrđivanje. Što znači da je meni bila logička pretpostavka da sada kada sve države izađu sa svojim podacima i da se paralelno uz prikupljanje novih radi verifikacija tih podataka. Znači, sravnavanje da li postoji na ovom popisu, pa na ovom popisu, pa vidimo što nam je preostalo, pa njih provjeravamo. Ovako ja stječem stalno dojam da mi krećemo ispočetka. I to je meni van pameti, za ispočetka mi nemamo dvije godine. Evo, toliko.

Vesna Teršelič: Hvala Ljiljana. Ja bih tu predložila zapravo da ponovno posjetimo članak osam gdje govorimo, gdje se govori o obvezi suradnje, ili eventualno razmisliti o dodavanju novog članka obveze država da publiciraju već prikupljene podatke o gubicima, o onom što se

tiče same definicije, što se tiče ciljeva REKOM-a. To, to je vrlo zdravo polazište. Dakle, da se država obveže na to i onda se može na temelju toga raditi dalje. Slaven.

Slaven Rašković: Ja bi samo htio, s obzirom da smo prošli član devet. Htio bi se samo osvrnuti na član deset. Dakle sastav REKOM-a. Dakle, unatoč kratkom obrazloženju, zašto je, ove dvije opcije koje nam je predstavnic radne skupine tu dala, meni se iskreno, ova prva grupa, koja je preporuka radne grupe, baš ne sviđa. Zato što mi, i mislim da bi mogla biti problematična kod puno ljudi, zato što nisu utvrđeni jasni kriteriji po kojima države imaju određen broj članova. Dakle, jasna, jasno mi je zašto Bosna i Hercegovina ima problem s tim da svaka zemlja ima tri članice ili člana. Međutim, ono što je moj prijedlog, možda da, iako znam da nema smisla, da sâm sastav komisije, da bude previše članova. Možda je, ako bi, dakle Bosna i Hercegovina se mogla zadovoljiti sa četiri člana, možda bi sve zemlje mogle imati po četiri člana. Jer ja ne vidim unatoč tome što su u pojedinim zemljama bili različitog intenziteta sukobi i što je različiti broj žrtava, ja ne vidim zašto bi broj članova komisije bio različit iz svake pojedine zemlje i zašto ne bi, recimo, Slovenija imala četiri člana ili članice koji bi isto tako doprinijeli rasvjetljavanju sudbina nastalih u Bosni i Hercegovini. I tako da, mislim da bi najpoštenije bilo da svaka zemlja koja sudjeluje u formiranju komisije da ima jednak broj članova i da to možda bude onda po četiri člana ako bi to bilo lakše za, ako bi to bilo prihvatljivije Bosni i Hercegovini. Samo to.

Vesna Teršelić: Hvala Slavene. Mirjana Bilopavlović.

Mirjana Bilopavlović: Pa ja bi... Mi jesmo u Delfinu imali isto pitanja oko broja članova i članica buduće radne grupe. Danas sam zapravo čula kada je Marijana u jednom trenutku rekla, to smo poslije dobili u pojašnjenju, a bilo nam je jasno da smo, jedan je od kriterija broj, odnosno intenzitet oružanih sukoba i broj žrtava. A s druge strane u jednom trenutku je Veljko rekao zapravo da je Bosna protektorat. Bosne i Hercegovine su takve kakve jesu, imaju te svoje entitete i mislim da je tu izuzetno važno uzeti u obzir, jer ako ćemo se staviti sa brojem četiri za Bosnu i Hercegovinu, onda ćemo izgubiti jedan entitet i imati zapravo probleme tko će zastupati njihova prava unutar te radne skupine, radne grupe. Da Hrvatska, Kosovo i Srbija biraju po tri člana i članice, i Marijana je i to pokušala zapravo negdje objasniti, zapravo na relaciji sukoba Republika Srbija i Kosovo, jer Srbija ne priznaje Kosovo. Da bi bilo dobro da ima više članova, ali onda se zapravo postavlja pitanje način funkcioniranja i donošenja odluka. Mislim da bi trebali voditi računa da bude neparan broj. Kad je paran broj, onda je jako teško se izdovarati. Neparan broj ipak ostavlja mogućnost da se dođe do određenog preglasavanja. Iako se REKOM neće baviti na način da će morati donositi neke odluke gdje će biti potrebna većina. Iako je to u jednom od članaka zapravo dalje objašnjeno da će se odluke donositi dvotrećinskom većinom ako se dobro sjećam kako to ide. Ja mislim da bi u ovom slučaju možda trebali voditi računa da ovaj broj ne bude okrugli broj. Ovaj dolje je, dvadeset i jedan član, ali išlo se principom svi jednako. Možda u ovom prvom prijedlogu, zapravo povećati još za jednoga člana, sad gdje ga staviti? Zašto Slovenija da ima jednak broj? Pa jednostavno zbog, osam dana je trajao rat, oružani sukob, što god u Sloveniji. Mislim da je tri predstavnika, predstavnice *enough*. Vesna sorry, ali...

Marijana Toma: Hvala. U vezi Bosne i Hercegovine... Bilo koje telo koje se formira od strane Bosne i Hercegovine koje može, mora da zastupa to da moraju da postoje jedan predstavnik bošnjačkog naroda, jedan predstavnik hrvatskog, jedan predstavnik srpskog

naroda. Što znači da u slučaju da imamo tri ili četiri predstavnika u Bosni i Hercegovina, Bosne i Hercegovine to prosto, mislim, ne bi bilo prihvaćeno kada se uzme u obzir etnička grupisanost u ostalim državama, i to je ono čega smo se mi bojali. Nažalost.

Ljiljana Canjuga: Ja bi htjela osporiti kao prvo kriterij intenziteta, jer dolazeći u kategoriju prosuđivanja intenziteta, ulazimo zapravo u jako skliski teren. Na području neke države jedan rat može biti značajan, bez obzira da li on bio u proljeće pa trajao samo tjedan dana. Onda dolazimo u kategoriju prosuđivanja koliko je zaista državljana te države na tom, u tom ratu poginulo, a koliko je zapravo stranaca nastradalo i tako dalje. **Znači, intenzitet kao kriterij stavljanja brojnosti nije dobar. Isto tako sa stajališta etike ja mislim da nije dobro uopće voditi kriterij brojnosti žrtve jer ulaziti u razmjere, raspon broja da li je ovdje deset ili je ovdje sto, jednostavno je u sukobu sa mojim shvaćanjem poimanja da je žrtva žrtva i da su zapravo svi brojevi jednako vrijedni i jednako važni.** Samim time što se može raditi o malim državama koje imaju mali broj stanovnika pa je njima deset izvanredno visoka brojka, a uopće ulaziti u kategoriju, a ovdje ih ima milijon, znači oni su, vrednije je pogrešan pristup. **Znači, ako je problem što zakon Bosne i Hercegovine definira jednako pravo sva tri konstitutivna naroda i oni već samim time moraju imati tri, onda neka se drugi prilagode tome, ali da bude jednakobrojnost u odnosu na države u okviru toga broja.** Jer to je ono što je načelno. Ako već postoji neka zakonska odredba, a drugi nemaju tu zakonsku odredbu, pa onda je lakše se prilagoditi onoj koja nema, nego staviti van snage onome koji ima. Evo.

Vesna Teršelić: Hvala. Slaven pa Eugen.

Slaven Rašković: Pa samo sam kratko. Dakle, meni je, meni je najproblematičnije bilo to što su u ovoj prvoj, prvoj opciji jednostavno ne postoje jednoznačni utvrđeni kriteriji. Postoje, dakle, mislim ako se, ako ne može biti Bosna i Hercegovina četiri člana, mislim šta će se dogoditi ako bude pet članova. Kako će biti onda narod zastupljen u tih pet? I samo, dakle samo kratko da ovo šta je Ljiljana rekla. Meni se isto, ja nekako mislim da bi sve zemlje bez obzira na broj žrtava trebali imati jednak broj predstavnika. Jer zašto bi se bilo kome iz države gdje je bilo manje žrtava, zašto ne bi bilo u interesu svim tim članovima da oni jednako dobro i kvalitetno djeluju u toj komisiji. A mislim da su kriteriji puno jasniji i da ćemo ostaviti manje prostora za nekakve sumnje i ne znam, pobune.

Vesna Teršelić: Hvala. Eugen.

Eugen Jakovčić: Vrlo kratko. Potpuno se slažem sa argumentima koje je već i ranije iznijela u onom dijelu vezanom za članak Marijana, a Veljko samo kratak odgovor. Već nekoliko puta, zapravo i na nekim našim internim sastancima, govorimo o tom suverenitetu Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina je protektorat toliko koliko je, mislim u istoj mjeri je Hrvatska protektorat i sve države u zavisnosti i tako dalje. Prema tome ja bih volio da vrlo koristimo politički odgovoran jezik. Mislim da zaista ne govorimo da Bosna nije suverena. Bosna je suverena država, priznata, međunarodna, nama susjedna i tako dalje. Ona je protektorat ako govorimo u nekakvom tom pogledu i isto toliko koliko smo mi na Bruxelles, Washington i tako dalje.

Vesna Teršelić: Hvala. Katarina. Mislim, ima listu...

Veljko Vičević: Hvala na poduci. Samo si me trebao slušati šta sam ja govorio pa bi ti bilo jasno. Samo kratko da ti kažem. Kada odluku donese Hrvatska vlada ili Hrvatski sabor, ne postoji nitko na teritoriju Republike Hrvatske koji može tu odluku staviti van snage. Toliko o tome i nemoj me više školovati.

Vesna Teršelič: Hvala. Katarina.

Katarina Kruhonja: Pa ja razmišljam oko toga i meni se čini da kada se govori o tom intenzitetu rata, oružanog sukoba, žrtava i tako, ja bih možda malo preokrenila obrazloženje ili dopunila, ne možda preokrenila, da je u takvoj situaciji zapravo, sad si zamisli da jesi u jednoj takvoj komisiji i da iz Bosne ima tri osobe. Jedna iz jednog, jedna iz drugog, treća iz trećeg entiteta. Ja mislim da tu trebamo imati dovoljno, jedan dovoljan broj ljudi iz tako opterećenog područja ili koje mogu se i između sebe, koje donose iskustvo, znaju tu situaciju biti, kako da kažem, mogu bolje raditi u toj komisiji. Mislim da je to više razlog zašto ih treba imati više, zato da zapravo jer ih treba više. Treba ih više, nije sad to samo predstavničko tijelo, nego ih treba, radno ih treba više. To je po mom mišljenju, ali kako to obrazložiti, ne znam.

Vesna Teršelič: Mario.

Mario Mažić: Ja bih prvo rekao da se uopće ne bih bavio ovim pitanjima tko ima punu suverenost, tko djelomičnu i tako dalje. Imamo problem Bosne i Kosova u prvom redu koji je mislim previše problematično, ali u ovom smislu naravno gledamo da izvršne vlasti tih država osnivaju ovu komisiju koju bi vjerojatno podržala na određeni način Međunarodna zajednica i tu ne bi bilo problema u tom smislu. Ono što ja želim reći je da kod ovog pitanja koliko će biti ljudi iz koje etičke skupine i tako dalje, ja mislim da je poprilično važno i drago mi je zapravo da u statutu nemamo raspravu o tome, nego smo odlučili što se pojavilo u konzultacijskom procesu, što smo onda imali slušajući iskustva drugih, posebno u Prištini na forumu vezano za ovo, kada smo došli do rješenja da zapravo ljudi moraju to biti, ljudi „visokih moralnih kvaliteta“ i tako dalje, koji zastupaju stav da je važno utvrditi činjenice, dakle to. Ajmo reći privrženost istini, a ne privrženost jednom narodu i tako, mislim, da se tim ne treba baviti. A problem kod ovog prvog, kod ove prve opcije je to što mi, iako se zna naravno otprilike koliko je žrtava bilo u kojoj državi, osnivamo tijelo koje će otkrivati činjenice o broju žrtava, a na neki način time što stavljamo brojeve po broju žrtava, prejudiciramo taj broj žrtava na neki način. Iako, kažem, tu se ono u jednoj mjeri zna, ali ono što, što tu može biti problematično, recimo u Hrvatskoj, ili da idemo da Hrvatska i Srbija imaju po jednak broj komesara, po tome da Bosna ima najviše, vidimo da se radi o broju žrtava, onda to može biti malo problematično jer ono, jer se gleda intenzitet sudjelovanja u ratu. Jer onda bi Srbija trebala imati petnaest komesara (...) Dakle, to je onako poprilično nejasan kriterij. Ja bih nekako ipak radije više zastupao ovaj da biramo ljude „visokih moralnih kvaliteta“ koji ravnopravno predstavljaju, budu iz svih država, a ne predstavljaju etničke zajednice nego tu, ajmo reći, privrženost istini.

Vesna Teršelič: Hvala. Igor Roginek.

Manda Patko: Ja bi samo nešto rekla. Meni... Samo dvije rečenice. Meni smeta komesar. Neka to bude predstavnik. Povjerenik. Meni osobno smeta naziv komesar. Neka to bude povjerenik. Ne mora biti...

Vesna Teršelič: Pa u Hrvatskoj će se zvati član, članica komisije... Nekima smeta, drugima ne smeta. Sasvim legitimno. Igor Roginek.

Igor Roginek: Ja sam htio samo, čini mi se, pojasniti ono što je Slaven rekao, jer smo malo prije na pauzi pričali o tome, ali Mario je bio na tom tragu. Ja se, nemam pojma zapravo, nemam neki jasni stav kako bi to trebalo izgledati, ali čini mi se da ova opcija a) ima nekoliko kriterija koji nisu jasno definirani. Odnosno, da se za a), b) i c) upotrebljavaju tri različita kriterija. Da, onda govorimo za Bosnu, negdje između redova, pa znate tamo je najveći problem, ima najviše stradalih i najproblematičnija sredina. Za b) govorimo, a Srbija je sudjelovala u svih pet ratova pa je to neki kriterij. Za Crnu Goru, Makedoniju, Sloveniju, pa staviti ćemo im dva, je l' da bude jedan muški i ženski. Pa mi se čini da je potpuno onako... Nema potpuno jasnih kriterija kojih ćemo se držati u cijeloj regiji. Eto samo to.

Vesna Teršelič: Slaven je još imao, jesi li imao još neku dopunu? Hvala, je l' nasušno kvalitativna?

Mario Mažić: Vrlo, vrlo kratko. Htio sam samo reći da na ovaj način zapravo imamo sad broj, nego imamo broj komesara ili članova, članica komisije koji su vezani direktno u sukob Bosne i Hercegovine. I u Hrvatskoj imamo trinaest članova, a onih koji su vezani uz sukob u Makedoniji imamo dva. Dakle, imamo onako popriličnu neravnopravnost u tom jednom smislu pa možda mislim bi to čisto...

Ljiljana Canjuga: Iako sam već govorila o tome, ali sam prvo govorila negacijski, pa bih sad htjela afirmativno reći. Ono što ja vidim da je zapravo bitno vezano za sastav je da to komisija koja uspostavlja povjerenje, znači sve ono gdje je klizav teren, gdje mislimo da će biti narušeno povjerenje, bez obzira da li se radi o nacionalnosti, na znam, dva glasa, tri člana i tako dalje nije dobro. Znači, ono što mi trebamo dati je zapravo jasan kriterij. Da li je to tri ili pet, zašto ne bi bilo pet? Zašto uopće ograničavati u ovom prvom raspravnom dijelu na broj kad ćemo poslije imati zahtjev za uključenje žena, za uključenje žrtvi ili ne znam šta. Pa idemo prvo to vidjeti pa ćemo doći onda odozdola do krajnjega broja.

Vesna Teršelič: Kad bi bilo pet iz svake države, zbrojite si šta to znači i koliko bi to iskomplikiralo rad komisije. Marijana izvoli.

Marijana Toma: Da, na tragu ovoga što je rekao Mario. Neće se posebni članovi komisije ili članice komisije baviti posebnim konfliktom. Svi će se baviti svim konfliktima, prosto nemojte izgubiti iz vida da faktički čitav teret rada komisije neće biti na članovima/članicama komisije, oni će sedeti i slušati. Čitav teret će biti na onima koji budu uzimali izjave i raditi terenski rad i ići od sela do sela, od grada do grada, i upravo to, ali ono što je važno, to je da je radna grupa, prvenstveno na insistiranje člana iz Bosne i Hercegovine, ovakav sastav napravila. Na insistiranje Midhata Izmirlije sa Pravnog fakulteta, koji jako dobro poznaje zakon u Bosni i Hercegovini, i ne samo zakone u Bosni i Hercegovini već u oba etnitetu, a koji se moraju uzeti u obzir, Bosna i Hercegovina prosto ima tu obavezu da radi takav sastav. I opravdan je strah bio da bi se određene grupe iz Bosne i Hercegovine mogle osećati više nego ugroženima u radu komisije koja bi imala istovetan broj članova sa ostalim državama. Način na koji smo mi pokušali da objasnimo je bio upravo izbegavanje etničkog sastava komisije da ne bismo ulazili u zamku da objašnjavamo zbog čega bi bilo teško da bude po tri

člana, a ne treba zaboraviti, treba imati konstantno u vidu, da je tačno da će Koalicija za REKOM sa tri člana svog selekcionog panela učestvovati u izboru komesara, a njih će birati države. Moramo jako voditi računa o tome da ono što je važno, a to je da bez Bosne i Hercegovine ove komisije nema. I moramo voditi računa jako puno o vrlo velikim osobenostima te države bez obzira kako gledali... Ja se apsolutno slažem s vama da je jedna žrtva za nekoga najveća na svetu i to je prosto i moj stav, ali da moramo, da vam kažem najiskrenije, ukoliko bi radna grupa, znači, izašla sa sastavom tri plus tri plus tri, ja nikad ne bih otišla u Bosnu i Hercegovinu i branila taj predlog. Prosto što zaista mislim da je to jedan vrlo, vrlo osoban kontekst o kome moramo jako puno voditi računa. Mislim, ovo je sad prvi predlog. Nama treba *feedback*, ono što je nama, mislim meni je to jako važno, da čujem i *feedback* iz Bosne i Hercegovine, pogotovo od udruženja žrtava, što mislim da će biti jako važno i krucijalno za ovaj deo i onda ćemo videti. Mislim, nisam sigurna da će ovaj predlog ostati, ali prosto razumite i nas koji smo pokušali da damo objašnjenje i zbog toga neujednačen kriterijum da ne bismo zapali u zamku da objašnjavamo upravo taj problem etniciteta koji kada svedete stvari na onaj najbliži nivo, ostaje tu da postoji nažalost.

Vesna Teršelić: Svakako molim one koji preferiraju elegantno rješenje da imaju razumijevanja za osobenosti zemalja i potrebe procesa normalizacije koji mogu bit povezani baš s pitanjem hoće li biti isti broj članova i članica iz pojedine zemlje ili neće. Veso izvoli.

Veslinka Kastratović: Pa ja doista imam razumijevanja za Bosnu i Hercegovinu i stradanja tamo, no međutim određivanje broja, da me se krivo ne shvati, ja to govorim zato što to znam za Crnu Goru, jer sam porijeklom Crnogorka, hoće li Musliman iz Sandžaka ili bilo kojeg drugog, kad kažem Muslimani, oni se tamo tako nazivaju, hoće li imati povjerenja ako ne bude njegov predstavnik, da će povrede ljudskih prava koje su bile u Crnoj Gori, hoće li njega Crnogorac zastupati, hoće li Hrvat iz Boke imati povjerenja? Ja samo to kažem. On može imati, ali to je, mislim, na zadnje se sve svodi na taj nacionalni princip.

Marijana Toma: Imate odredbu, ja se izvinjavam što Vesni oduzimam mikrofona, ima odredba koja pretpostavlja da će član 14 Sudelovanje pripadnika nevećinske zajednice prilikom izbora članova i članica REKOM-a, države će nastojati osigurati reprezentativan sastav komisije tako da pored pripadnika najbrojnije etničke grupe... Mi smo upravo kada smo pisali ovu odredbu imali u vidu predstavnike Bošnjaka u Sandžaku. Jer su se tamo desili teška kršenja, masovno kršenje ljudskih prava koja jesu bila u vezi sa oružanim sukobima, ali nisu bila, odnosno bila su posledica, ali tamo nije bilo rata zvaničnog, i prosto smo morali da na neki način osiguramo poverenje ovih ljudi koji su već godinama, ne godinama, deceniju i više zanemareni od strane vlasti Republike Srbije u svakom smislu tako da smo o tome, to smo pokušali da pokrijemo ovom odredbom.

Vesna Teršelić: Hvala Marijana. Samo da vas upozorim na vrijeme da neki danas poslije konzultacija moraju putovati, da su neki već morali oputovati, da je evidentno, znali smo da nećemo proći kroz sve članove pa vas zato molim da ono najnaslušniji, dakle nećemo više ići po redu, nego da otvorite pitanja vezana uz one članove koji su vam najvažniji. Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: Ovo se nadovezuje zapravo na to članstvo i tako dalje. Na bazi iskustva predstavljanja u Svjetskoj mediteranskoj organizaciji, prilikom glasanja i prilikom predstavljanja država, jedna država jedan glas. Bosna i Hercegovina ona ima tri predstavnika, ali daje jedan glas, što znači da oni prethodno, prije nego što daju taj svoj jedan glas, se

moraju usaglasiti. Ako se ne mogu usaglasiti, onda ostaju bez tog jednog glasa. S obzirom da ćemo dalje u naknadnim tim članovima imati postupak odlučivanja gdje isto tako imaju glasanje i tako dalje, onda možda da evidentirajući ovo iskustvo imate negdje na pameti da ne treba smatrati da je povjerenje sustav velikog broja, već jednostavno način odlučivanja. A to je procedura i način na koji vam je svima osigurana jednakopravnost u načinu donošenja odluke.

Vesna Teršelič: Hvala. Koji članak bi još stavili danas na raspravu? Kriteriji? Članak 12. Tko se prvi javlja? Mirjana Bilopavlović.

Mirjana Bilopavlović: Evo, mislim, ja sam, danas smo razgovarali, članak 12., članovi/članice, stav 2, „visokih moralnih osobina“. Na osnovu koji kriterija ćemo određivati te „visokoko moralne kriterije“, jer tu kaže da „moraju uživati povjerenje naroda u svim država ugovornicam“?

Vesna Teršelič: Dakle, više ljudi je to spomenulo, vraćamo na dopunu i objašnjenje. Ivan.

Ivan Novosel: Ja bih možda mijenjao ovaj termin naroda pošto će bit konfuzan u termin građani. Stavak 2. članak 12. Da, u građana. Mislim da taj termin često – narod, puk, nacija – politički atributi i ostale stvari da to često može biti konfuzno. Ovo kad kažemo građani, pravno je determinirano pa znamo na što se odnosi.

Vesna Teršelič: O. K. imaš prijedlog i argumentaciju za njega. Katarina.

Katarina Kruhonja: Mi predlažemo da članak, stavak 3 potpuno izbriše, da tu ne treba ni psihofizički sposobni i da imaju visoku stručnu spremu. Argumentaciju smo čuli oko toga već. A što znači „psihofizički sposobni“. Šta će oni donositi uvjerenje od doktora da su zdravi ili šta, mislim?

Ivan Novosel: Ja imam tu malu dilemu, razgovarat ću poslije s Marijanom na pauzi, tu je iskrsnuo jedan problem, kao što je rekla Marijana, koji se pojavljuje u komisijama, dakle osoba od osamdeset godina koja može biti, zapravo šta se događa ili ne zna, više godina ili manje, šta se događa ako ona umre od starosti, naprosto tu treba... Ovo definitivno ne smije ostati na takav način jer je užasno diskriminatorno, samo treba naći bolju pravnu definiciju. Dakle, na koji način utvrditi zdravstveno stanje, odnosno da li je ono, da li ono može biti isključujući faktor. Mislim da bi oko toga trebalo još malo razgovarati.

Vesna Teršelič: Mario pa Katarina.

Mario Mažić: Da, ovdje imamo taj problem, ovdje imamo taj problem čiste formulacije jer ne smijemo nikako dozvoliti da se čini da isključujemo osobe sa invaliditetom. To je vrlo, vrlo ozbiljna stvar. A drugo je, mi imamo taj termin koji se koristi u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom koji je kod nas potpuno pogrešno preveden, četvrti put namjerno, poslovne sposobnosti što su preveli kako pravna sposobnost. Mislim, poslovne sposobnosti, dakle to jednostavno mora imat osoba koja ima, ajmo reć, punu poslovnu sposobnost i zna se što to podrazumijeva. A što se tiče visoke stručne spreme, tu trebamo samo znati, na taj način smo diskriminatorni prema ljudima od osamnaest do, recimo, dvadeset i jednu godinu koji,

naravno to možemo raspraviti, ali kako nekome objasniti da može biti predsjednik, a ne može biti komesar?

Vesna Teršelič: Katarina pa Ivan.

Katarina: Ja nisam.

Vesna Teršelič: Ivan.

Ivan Novosel: Vrlo kratko. To bi trebalo, možda bi se najbolje trebalo referirati, vidjeti, ja ne znam točno, sigurno ću provjerit, Zakon o izboru zastupnika u Hrvatski sabor i Zakon o izboru predsjednika su definirani, dakle ta „poslovna sposobnost“, odnosno koja je vrsta kandidature, mislim da je to najreferentnije s obzirom na pasivno biračko pravo.

Vesna Teršelič: Da, mislim da je riječ o „poslovnoj sposobnosti“, i to treba dodatno provjerit. Slaven.

Slaven Rašković: Samo kratko. Malo mi je problematičan ovaj članak, odnosno broj 6. u članku 12 gdje kaže da „za člana ili članicu REKOM-a ne može biti izabrane istaknute politički ili javni dužnosnici“, ili osobe koje su u to vrijeme bili istaknuti, a kasnije kad govorimo o izbornom povjerenstvu, vrijede svi uvjeti koji vrijede za člana i članice REKOM-a osim zabrane članstva za istaknute političke ili javne dužnosnike koji su bili na takvim funkcijama u vrijeme koje obuhvaća nadležnost REKOM-a. Znači, za jedne ne smije biti u REKOM-u, ali mogu birati članove koji će biti u REKOM-u oni koji su bili. Malo mi je to...

Marijana Toma: Zato što imamo udrugu za ljudske manjine, mislim generalno su članovi političkih stranaka pa zbog toga. Pa ono imenuje državne predstavnike.

Vesna Teršelič: Ljiljana.

Ljiljana: Ja nešto sad moram reći poprilično zlobno, da je za mene kao braniteljicu veteranku zabrinjavajuće da ovakav jedan tekst od članka 12. stavke 1, 2, 3, 4, ne znam koliko, dolazi sa pozicije osoba koje se bave ljudskim pravima. Jer kako god okrenete, to je diskriminirajuće. Prvo, kategorija moralno-političke podobnosti, ja sam mislila da smo to sa komunizmom raščistili, iako već imamo kandidaturu nekoga tko se bavi ljudskim pravima. Pretpostavljam da bavljenje tim pravima je kategorija već neke moralnosti, a politika i pripadnost određenim ideologijama i definiranje kao ja ne mogu biti pripadnik neke stranke i posjedovati člansku iskaznicu pa me to automatski isključuje je zabrinjavajuće. Jer mi nismo definirali od koje godine je isključenje te političke pripadnosti, od devedesete ili ćemo od osamdesete kada nam je polazište u kontekstualizacije što znači da smo isključili 90 posto građana SFRJ od mogućnosti u tom početnom isticanju kandidature. Zatim psihofizička sposobnost. Znači, ja sam automatski kao invalid isključena, što je isto tako krajnje zabrinjavajuće. S druge strane sad bih postavila jedno pitanje. Da li je članstvo vezano za to, da li je to radni odnos? Ako je radni odnos, onda smo već definirali tu kategoriju liječničkih pregleda ili ako se prelazi s jednog radnog mjesta na druge, a nije proteklo šest mjeseci, nije se potrebno pristupiti i tako dalje. Onda smo definirali i ograničenje vezano za dob, odnosno već smo onda predefinirali niz tih stvari koje postoje u Zakonu o radnim odnosima. Tko može raditi i do kada može raditi?

Vesna Teršelič: Ima vas puno. Ivan.

Ivan Novosel: Ja bih dvije stvari rekao. Koliko sam bio shvatio iz čitanja daljnjeg statuta, predlaže se da osoba imaju status diplomatskog osoblja u zemljama u kojim se nalaze. Je li sam u pravu? Članovi komisije. Negdje pred kraj je to bilo. Dobro, imaju tu foru. Oni su u svakom slučaju onda državni dužnosnici. Ne znam da li se to primjenjuje obično radno zakonodavstvo. Dakle, državni dužnosnik može biti netko drugi koji je izabran nakon 65. godine. Trebalo bi u svakom slučaju provjeriti. A tu kaže, ne kaže svi političari, članovi političkih stranaka, nego kaže istaknuti u tom vremenu na koje se odnosi, i da više se ne javljam za riječ, ja bih samo opet ponovio ono što sam bio ponovio i za logo, tiče se članka 13., dakle ukoliko je to mandat, ili akt ili nešto, taj članak 13. ne smije stajati u osnovnom kontekstu. Međutim, on je od tolike bitnosti, on mora biti dodan kao aneks za izbor na taj tekst. Čisto zato da bismo taj oslobodili prevelikog teret i da bi on bio razumljiv. Dakle, zauzmimo pravnu stranu i stranu razumijevanja.

Vesna Teršelič: Evo ja bih samo dodala jedan prijedlog. Dakle, moralne osobine su s toliko strana spomenute kao prijeporne da bih ja možda predložila da se razmisli o javno zagovaranju zaštite ljudskih prava ili nečem sličnom, dakle, da se razmisli o kriteriju koji se vezuje uz zaštitu ljudskih prava, a ne uz moral. I Tin prije nego što je otišao, samo da podsjetim, da se ne izgubi ta veza, je predložio da u članku 6 ne bude riječ o samo istaknutim političkim i javnim dužnosnicima, nego uopće o članstvu u političkim strankama. Još se Mario s nečim javio pa ćemo zaključno dati Marijani riječ.

Mario Mažić: Samo još jedna kratka stvar. Vrijeme koje obuhvaća nadležnost REKOM-a, to je do 31. 12. 2001. To je u Hrvatskoj koalicijska vlada, mislim da smo time obuhvatili strašno puno ljude koji su mogli ili ne biti na istaknutim političkim položajima u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini, jer, mislim, 31. 12. 2001. završava to razdoblje kojim se bavi REKOM tako da to...

Vesna Teršelič: Hvala. Nikoleta.

Nikoleta Poljak: Moje je stvarno kratko. Zaglavili smo na ovom članku 1, a rekli smo da ćemo ići barem ono načelno do kraja. Jedan od prijedloga, dio osam struktura REKOM-a. To mi... Ovo što je tu predstavljeno su operativna tijela jer ako je struktura, onda mora uključivati predsjednika i članove komisije, a njih ovdje nema. Ne navode se. Struktura REKOM-a.

Marijana Toma: Navodi se, članak 13., kako se do kraja.... predsjednik, zamjenik predsjednika...

Nikoleta Poljak: Onda se to ne može zvat struktura. Struktura uključuje...

Marijan Toma: To je naslov.

Nikoleta: Govorimo o naslovu, znači to što je ovdje navedeno ne predstavlja cjelokupno strukturu REKOM-a, onda se taj dio ne može zvat struktura. To su operativna tijela REKOM-a. Ako je struktura, onda mora uključiti i predsjednika i članove komisije.

Vesna Teršelič: Kad skaćete s članka na članak. Molim upozorenje, jer ne možemo to pratiti.

Nikoleta Poljak: Rekla sam dio 8. A sad... Bit će na snimkama.

Vesna Teršelič: Ivan.

Ivan Novosel: Ali tome u svakom slučaju tome tu nije mjesto. Tu sad dolazim do onoga što sam bio rekao na početku skroz. Dakle, imamo taj problem da nemamo logiku, ona nije uopće konzistentna u svrstavanju težine dokumenta koji je po svojoj prirodi pravni. Mi zadovoljavamo ovaj drugi kriterij, ali on svejedno po svojoj prirodi ostaje pravni. Dakle, treba jasno razdvojiti mandat, treba jasno razdvojiti statut, treba jasno razdvojiti pravilnike jer u mandatu nema mjesta toj strukturi napisanoj na način na koji je bila spominjala Nikoleta. To se razrađuje statutom. Mislim da je jedna od najbitnijih, nešto što bih ja predložio radnoj skupini da se tim pozabavi. S obzira na stranu političke situacije, mislim da to ako je riješeno u političkoj situaciji da nam treba jedan takav dokument koji je jasan svima nama i svima ostalima poslije.

Vesna Teršelič: Zamolila ih Marijanu komentar na članak 12.

Marijana: Da. Što se tiče osobina vezano za moralne, za „visoke moralne osobine“. Naime, mi smo se tu pozvali na član 28 stav 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Pozvali smo se... To su stvari sve što su predvideli opisi članova i članica, odnosno preduslovi za njihov izbor komiteta Ujedinjenih nacija Komiteta za ljudska prava, Komiteta za prava deteta, Komiteta protiv mučenja i sudija europskog suda za ljudska prava, pa onda dalje Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, pa onda član 21 stav 1 Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pa onda član 43 stav 2 Konvencija o pravima deteta i tako dalje. Sve one spominju te „visoke moralne osobine“. Tako da vodili smo jako računa o dokumentima koji se tiču ljudskih prava i koji to propisuju tako da smo se trudili baš zbog toga da to ne izazove utisak da je ovo diskriminatorско, ali ja vam se izvinjavam. Morat ćemo to svakako malo više da pojasnimo.

Vesna Teršelič: Koji članak bi još mogli i apsolutno morali sada prokomentirati? Veljko.

Veljko Vičević: Moja malenkost bi predložila da probamo raščlaniti članak 17, a to Kvorum i odlučivanje. Pa ako mogu odmah?

Vesna Teršelič: Izvoli.

Veljko Vičević: Hvala. Ja mislim da ovaj članak sa ova dva elementa, dakle broj 1 i broj 2, treba totalno promijeniti. Sad ću obrazložiti zašto to mislim. Dakle, pod točkom 1 kaže: „Kvorum za rad i odlučivanje REKOM-a iznosi dvije trećine ukupnog broja članova i članica.“ Kvorum treba odrediti jasno, direktno i način odlučivanja jasno i direktno. Mislim da ovo, kvorum i odlučivanje, u istom stavku ne dolazi u obzir. Po tom članku, ako uzmemo opciju A, to je dvadeset, znači kvorum je otprilike četrnaest, a za odluku je dovoljno od četrnaest dvije trećine je dovoljno osam i pol, devet, devet i pol pardon. Znači devet. To znači da bi manje od 50 posto u biti ukupnog broja članstva donosilo odluku. Ako sad pročitamo pod dva, „REKOM može dvotrećinskom većinom“, opet se spominje dvotrećinska većina, „odlučiti da je za usvajanje konkretne proceduralne odluke dovoljno da postoji jednostavna većina svih“. To je kontradiktorno ovoj točki jedan. Jednostavna većina je natpolovična većina. Znači, sad da to pojasnim. Ako je to jedanaest, dvije trećine od jedanaest je sedam.

Znači, 30 posto pripadnika, odnosno članova ili komesara, tijela donosi odluku. Apsurdno. Dakle, ja mislim da ovo totalno trebate popraviti i napraviti ispočetka. Moj prijedlog je, pošto su to sve prvenstveno ljudi predani za taj rad, jer ćemo takve željeti izabrati, i sad smo nešto pričali, ljudi koji jednostavno se bore za ljudska prava i tako dalje, onda mislim da taj kvorum im mora staviti, ja bih im stavio 90 posto prisutnosti. Dakle, šta to znači dvije trećine? To znači da se mi već ograđujemo da njih 30 posto u startu neće djelovati i raditi. kako to shvatiti? Mislim, to je specifičan posao. Dakle, nazočnost 90 posto ili dvotrećinska većina po meni onda bi trebala donositi odluku. To bi se svelo otprilike na, ako matematički gledamo, da 60 posto mora biti za odluku. E to me već zadovoljava. S tim da su oni nezavisni, s tim se slažem, u svom djelovanju. Autonomni. Ali mislim stvarno za donošenje odluka, da tu odluku može donesti jedva 30 posto nazočnih članova, to je apsurd.

Vesna Teršelič: Prijedlog je jasan i argumentacija je jasna. Ljiljana.

Ljiljana Canjuga: Dok još imam uključeni mikrofoni pa da se ja ubacim. Ovo smo preskočili vezano za članstvo, ali mislim da je izuzetno bitno prilikom biranja da se odmah biraju i zamjenici članova jer onda smo izbjegli tu mogućnost... Naime, vrlo često je sada u savjetima i drugim predstavničkim tijelima se uzima onaj koji ima pravo glasa i njegov zamjenik jer se teško da pretpostaviti da će oba biti istovremeno onemogućena da prisustvuju nekim sjednicama, što znači da ima mogućnost kombinacije da li onaj koji je u savjetu ili njegov zamjenik. I da kao tako nešto bi to trebalo...

Vesna Teršelič: Jasan prijedlog i argumentacija.

Marijana Toma: Ja se izvinjam. Što se tiče ove druge, ovog drugog člana, zašto je tu, Tu je radna grupa dosta raspravljala o tome. naime, ova komisija će donositi odluke ne samo u završnom izveštaju ili nalazimo u završnom izveštaju, koji apsolutno moraju da budu doneti dvotrećinskom većinom, ali će ono donositi odluke na primjer o tome da li će se kupovati kompjuteri za kancelariju novi. Mislim da za takve odluke... Mi kada smo imali u vidu ove proceduralne odluke, smo upravo te stvari, svakodnevne probleme zbog kojih nije bilo potrebno da sad svi komesari sede i donose odluku, mislim za te stvari. oko ovih važnih stvari koje se zovu odluka o tome da li se šalje mobilni tim istraživanja na primjer u, ne znam, u Pakrac ili ovamo ili onamo, tu da. Tu mora dvotrećinska većina, ali oko ovih nekih drugih stvari koje se tiču procedure, nabavke i tako dalje, to će svakako biti potrebna jer izvršni sekretar ne može imati apsolutnu autonomiju u radu i za takve stvari.

Vesna Teršelič: Hvala. Katarina.

Katarina Kruhonja: Ja ovaj tu nisam baš ni prošla. Mislim da ćete u konzultacijama sa pravnicima, ili da ćete imati u, ovaj drugi dio da će biti više i bolje će vam, ali ja bih ipak se makar malo na to osvrnula, ili ovako reći ću da kod članka 22 *Djelo u nadležnosti REKOM-a* ima kršenja, vi opisujete kršenja prava, ali se nigdje u dokumentu ja nisam vidjela da kaže da će i radit popise ubijenih, odnosno ljudske gubitke iz REKOM-a. Možda piše, možda ne piše, nisam vidjela. Drugo, član 23 *Uzimanje izjava*. Tu nigdje, piše „od žrtava, svjedoka i ostalih građana“, ali ne pišu počinitelji, supočinitelji. Namjerno ste to izbacili, članak 23, jer se uzimaju izjave i od mogućih počinitelja, supočinitelja. To su kao ostali građani. Dobro, onda mi se čini da je dosta. Meni, ja ne razumijem zapravo, i to će biti vjerojatno kod tih pravnih. Gdje je ono, stranica šesnaest, gdje se govori, o tome da, čekajte samo malo... „Ne predstavlja sudsko tijelo i stoga ne utvrđuje individualnu kaznenu odgovornost“, ali bez obzira na

prethodni članak, da REKOM može utvrditi u izvještaju, „utvrditi kako prikupljene činjenice ukazuju na to da je određena osoba izvršila ratni zločin, odnosno teško kršenje ljudskih prava. Takav nalaz nema efekat sudske presude“. To me malo, nekako, ne znam šta to znači. Je l' tu treba nekog imenovati ili vi svojim činjenicama koje opisuju situaciju to možete dati, ne znam, Državnom odvjetništvu, DORH-u i tako dalje, ali ne izdati nalaz u kome piše: „Mi na temelju toga zaključujemo da je x, y osoba počinitelj.“ To mi se čini malo pre, prejako.

Marijana Toma: Imam, oko ovoga, da ne piše da ćemo izraditi, da će biti izrađene liste. To je član 20, zadaci REKOM-a: dva, tri, tako i četiri, tu su također i popisi mesta zatočenja.

Katarina Kruhonja: Aha, to je u dva.

Marijana Toma: To je u članu 20, zadaci REKOM-a.

Katarina Kruhonja: Dobro. Dobro.

Vesna Teršelič: Ja sad ne znam.... Jako je teško pratiti kad skaćete sa članka na članak. Je l' hoćete? Da, al' baš ne funkcioniра. To je bila jedna ideja koja, koja se nije pokazala na djelu kao dobra.

Katarina Kruhonja: Da. Ali ja mislim da će biti na ovim konzultacijama sa pravnicima, ovaj što moj prijedlog, da tko hoće i vjerojatno je moguće da tko je još zainteresiran, da se priključi i tom savjetovanju da prosto čujemo i što pravnici misle i da mi nastavimo zapravo. Ovo nije dovoljno.

Vesna Teršelič: Dapače, jedanaestog će se u ovom istom prostoru održati konzultacije sa pravosuđem, regionalne konzultacije sa pravosuđem. Svakako ste dobrodošli. Dobit ćete najnormalnije informaciju na temelju koje se onda možete javiti. Veljko se ponovno javio. Mario.

Veljko Vičević: Vrlo kratko. Prihvaćam obrazloženje u vezi članka 17, ali upozoravam da nemojmo odluke dijeliti. Zato jer ovo što ste vi rekli je... apsolutno razlog mi je pozitivan, ali to podliježe i materijalnoj odgovornosti. To znači, nabava nečega košta. I da o tome odlučuje trideset posto ljudi, opet ne prihvaćam. Dakle, netko mora odgovarati za cjelokupnost rada i ja opet se vodim time da će tu sjediti vrlo odgovorni ljudi, jer takve želimo. Maltene prototipovi. Dakle, molit ću fino neka ti prototipovi ne izbjegavaju donošenje odluka i samim tim stojim na kvalifikacijskoj većini da ne mogu prihvatiti da u jednom tako bitnom tijelu bilo koju odluku se može donijeti sa trideset posto prisutnih članova. Hvala.

Vesna Teršelič: Je l' to čujem da si za kvalificiranu većinu, jer nisi to prije tako izrekao? Je? Je l' to prijedlog, dakle, kvalificirana većina? Nisi to prije rekao.

Veljko Vičević: Prijedlog je da bude dvotrećinska većina, ali mora se regulirati kvorum.

Vesna Teršelič: Dobro.

Veljko Vičević: Dakle, kvorum ako ostaje dvotrećina, već smo pali ispod pedeset posto, a poglavito u ovoj jednostavnoj većini.

Vesna Teršelič: O. K. Hvala za pojašnjenje. Jasno.

Mirjana Bilopavlović: Ja bih samo nadodala. Ovo što sad Veljko priča ima veze i sa dijelom devet završne odredbe, je l' tu ovaj nedostaje jedan članak kad razgovaramo o tome da će se osnivati zapravo ti regionalni uredi. Tko onda raspolaže imovinom? To ima veze sa tim, jer onda na osnovu toga će se donijeti odluka.

Vesna Teršelić: To još nije određeno, dakle...

Mirjana Bilopavlović: Da. Da. Al' kažem to ima veze, ovo što Veljko priča, ima veze sa tim, ovaj dijelom devet u statutu ili dokumentu koji će se zvat kako će se zvat.

Vesna Teršelić: Mario, Katarina.

Mario Mažić: Evo za još malo aerobika, samo opet skačem, dakle članak 20. Već smo bili na njemu. Ja bih samo rekao da bi tu trebalo dodati u stavak 2. i popis. Jer na ovaj način imamo dakle, da prikuplja podatke o sudbini nestalih, ali nigdje zapravo...

Marijana Toma: Ima ispod član 3, odnosno stav 3, civili koji su izgubili život ili su nestali...

Mario Mažić: Ili nestali. Oprostite.

Vesna Teršelić: Katarina.

Katarina Kruhonja: Pa ja ne znam je l' trebam još provjeriti to. Govorili smo oko toga, ova točka 5, da to je nešto što bi trebalo isto jako precizno definirat šta je to. Da je to preširoko istražiti kontekst, uzorke, motive i radnje, mislimo od osamdesete pa nadalje, to smo već rekli. A sad imam samo pitanje jedno, a to je, da li je predviđeni, to jest članovi komisije zaista budu zaposleni *full time* dvije godine, tri ili šta će to biti? Šta će to biti?

Vesna Teršelić: Marijana. Oni će biti plaćeni.

Katarina Kruhonja: Da. Ne moraš biti plaćena, al' da li si ti ono baš *full* angažiraš, šta je to?

Marijana Toma: To je, to je ono što sam ja danas rekla na početku, da zbog toga čekamo sad ovaj sastanak u Zagrebu, odnosno čekamo članove ostalih komisija da vidimo kako su oni to regulisali. Jer su sve imale potpuno različito to. I to je veliki problem. Negde su, negde su članovi i članice komisija bukvalno bili volonteri, dok je *staff* bio plaćen. Negde je *staff* bio pola plaćen, a članovi komisije plaćeni puno radno vreme. Mislim, potpuno zavisi, i to nam je veliki problem. Nemamo rješenja za to i zato čekamo sad ovaj sastanak u Zagrebu da bi radna grupa mogla da čuje kako su ostali to rešili, jer je predviđeno da će neki raditi jedno vreme, pogotovo istraživači. Predviđeno je također i da će, ne predviđeno, nego se očekuje i dolazak volontera, studenata koji će hteti da volontiraju u ovakvoj komisiji. Tako da tu ima jako puno stvari. Nismo hteli uopšte da zadiremo u to jer smo, to je tek ono...

Vesna Teršelić: Hvala. Ima li još neki gorući prijedlog?

Eugen Jakovčić: Moramo izaći iz dvorane. To je moj prijedlog.

Vesna Teršelič: Ja bih samo htjela podsjetiti prije nego što zaključimo na predstojeće konzultacije, jer je ovo rasprava koju ćemo vrlo brzo nastaviti. Neki od nas idu za Banja Luku, ako nam Darija može reći koliko se ljudi upisalo na listu. To bi nam puno značilo.

Darija Marić: Na listu se upisalo, evo da me bolje čujete. Na listu se upisalo devetoro ljudi. Znači sa mnom, Vesnom i Eugenom to će biti dvanaestero, tako da ima još mjesta za, za još sudionika, jer je kvota za Hrvatsku dvadeset ljudi, a Mirjana ti si mi rekla da...

Mirjana: Zapravo ja nisam ništa govorila, ja sam samo načelno rekla da se ide u Banja Luku. Zainteresirani su još Miladin Jakovljević, Đorđe Gunjević i Zlatko Grafina, branitelj.

Vesna Teršelič: Super. Dakle, u ovoj vanrednoj situaciji šansa je da svi idu. Zašto ne?

Darija: To moram napisati. Dobro. Može.

Vesna Teršelič: Dakle, petog....

Katarina: Samo da pitam, je li se netko javio možda *mailom*?

Darija Marić: Ne, nije se nitko *mailom* javio.

Eugen Jakovčić: Iskoristili smo današnju ovu...

Vesna Teršelič: Petog su, dakle, konzultacije u Banja Luci, onda su jedanaestog lipnja regionalne konzultacije sa pravosuđem ovdje. Poslat ćemo vam informaciju i mislim da je to je prilika za dodatna pojašnjenja. Sudjelujte svi koji ste u mogućnosti. Molim vas, dođite slušati. Bit će prilike i za promatračke komentare. Onda nam slijedi radionica sa radnom skupinom za model i sa našim gostima iz Južne Afrike i drugih kontinenata, koja će biti u Zagrebu, osamnaestog i devetnaestog su ključni dani. Osamnaestog je petak, devetnaestog je subota, s time da osamnaestog radna skupina radi sama. Šestog, sve je to u lipnju. Devetnaestog će biti razgovor koji je otvoren za sve. Subota, devetnaestog, pa ćemo vam poslati točno vrijeme. Dvadeset šestog lipnja su regionalne konzultacije udruga, udruženja žrtava, Mando... Dakle, one će biti u Sarajevu, je li tako? Tu ne možemo sve ohrabriti da idu, jer to previše košta.

Eugen Jakovčić: Tu će ići mala ekipa.

Vesna Teršelič: Tu će ići jedna manja grupa. I onda, mislim da su, što se Hrvatske tiče, na putu konzultacije u Kninu. Trebamo se dogovoriti za Osijek, za Vukovar, za Pakrac, ali to

možemo i kad se vidimo idući puta. I dvadeset petog i dvadeset šestog rujna, molim vas da si rezervirate vrijeme, jer će tad bit Forum u Zagrebu.

Manda Patko: Da, septembar.

Vesna Teršelič: Da. I Hotel Westin je lokacija.

Eto, ja bih vam svima zahvalila na vrlo strpljivom, na vrlo konstruktivnom, bogatom i sadržajnom dijalogu. Mislim da je bio vrlo koristan za radnu grupu koja će nastaviti raditi na modelu i predlažem da...

Eugen Jakovčić: Nemoj ih plašit.

Vesna Teršelič: ... se zaputimo kućama i da vidimo koliko je plodova urodila naša prezentacija medijske kampanje, jesu li je mediji prenijeli poruku, ili nisu prenijeli, kako su prenijeli.. Onima koji putuju želim sretan put kući. Hvala vam.

KRAJ